قەڵەم و شمشێر

خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەی بیرەوەرییەکانی نەوشیروان مستەفا ئەمین

حەمەسەعید حەسەن

Published on internet by: Dengi Kurd 2001

www.dengekurd.com

* قەڵەم و شمشێر

* خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەی بیرەوەرییەکانی نەوشیروان مستەفا ئەمین

* حەمەسەعید حەسەن

* کاترینەهۆڵم ـ سوێد

* 2000. 11. 25

قەڵەم و شمشێر

کۆنەقین

هەمـوو ئەوانەی لـە نزیکەوە ئاگـاداری بەسـەرهاتەکـانی کـوردسـتـانن و تێـیـاندا ژیاون، سـەرنجـی خۆیان بە هەر شێـوەیەک لەسـەر بیـرەوەرییەکـانی نەوشـیـروان مسـتـەفا ئەمین دەربڕیبێ، لەسەر ئەوە کۆک و تەبان، دەستپاکانە مـامەڵەی لەتەک ڕووداوەکاندا نەکردووە، کە دێتە سەر باسی نووسەری ئەم دێڕانەیش هەر هەمان ڕێسای ڕاستی نەگوتنی ڕەچاو کردووە.

نووسـەر دەڵێ: ‹حـەمـەسـەعـید حـەسـەن خۆی بە نووسـەر و شـاعـیر و ڕەخنەگر دائەنا.›(١)

لە کۆتایی ساڵی ١٩٨٢ دا، نامەیەکی نەوشیروانم لە ڕێی شێرکۆ عەبدوڵلاوە کە لە سـەروەختـی ئەنفـالەکـاندا شـەهـیـد بوو، پێ گـەیشت، تێـیـدا بۆی نـووسـیـبـووم: (چالاکییـەکانی تۆ لە شـاردا ئەگەر لە چالاکییەکـانی پێشـمـەرگە شۆڕشگێڕانەتر نەبن، ئەوا لای کەم لە هەمـان ئاسـتـدان.... من و برایانی تری مـەکتـەبی سیاسی ی. ن. ک، نووسـینەکـەتمان: ‹پاڵەوان و ڕووداو لە چیرۆکی کـوردیدا› لە گـۆڤـاری ‹کاروان›دا خوێندەوە، گەلێ شتی لێوە فێر بووین.) بەهاری ١٩٨٣ یش پێی گوتم: ‹ئێمە هەرگیز ئەوەمـان لە یاد ناچێ، کە تۆ لە شارەوە شیعرت بۆ شـەهید ئارام گوتووە و بە ناوی خۆیشتەوە بڵاوت کردۆتەوە.›

کە مـام جەلالیشم بینی، گوتی: ‹ئێمە لـەم شاخە هەسـتمان بە تەنیایی دەکرد، تۆ بەو هۆنـراوەیەی لە سلێـمـانی بەهاری ١٩٧٩ لە مـیـهـرەجـانـی دووەمی شـیـعـری کوردیدا خوێندتەوە، تەمی تەنیاییت ڕەواندینەوە و ورەت بەرز کردینەوە.›

دەزگای ڕاگـەیاندنی ینک ‹چاپخـانەی شـەهـید ئیبـراهیم عەزۆ› سـاڵی ١٩٨٣ لە ماوەی چوار مـانگدا ئەم دوو کتێبـەی: ‹یەکێتی نوسەرانی کورد چی بەسەرهات و ئایا شـێـوە لە ناوەڕۆک گـرنگتـرە؟› بۆ چاپ کـردم. لە سـەرەتـای ١٩٨٤ دا چەند نووسـەرێک: ‹محـەمـەد حـەمەباقی، شێرکۆ بێکەس، مسـتـەفا سـاڵح کـەریم، تایەر سـاڵح سـەعید، عـەبدوڵلا عـەزیز خـالد، ڕەئووف بێگەرد و محـەمـەد نووری تۆفـیق› کـتـێـبـێکیـان بە ناونیـشـانی: ‹یـەکـێـتی نووسـەرانی کـورد لـە نێـوان ڕاسـتـی و درۆنامەدا› لە وەڵامی مندا کە نەوشیروان پێشەکی بۆ نووسیبوو، بڵاو کردەوە. کە نە نووسـەر بووم و نە هیچ، ئەدی ئەو گەلەکۆمەکێیەی بۆ چی بوو؟

پێشەکییەکەی لەسەر خواست و بۆ بەرژەوەندیی ئەو نووسەرانە، دژی نووسەری ئەم باسە نووسیبوو. لەوساوە وەڵامم داوەتەوە، زێتر غەزەبی لێ گرتووم. ئاخر ئەو چونکە هەزاران چەکداری بە دواوە بوو، چاوەڕێی ئەوەی نەدەکرد، ململانێی لەگەڵدا بکەم، پێی وابوو، لە بەری هەڵدێم.(٢)

جیاوازیی نێوان من و ئەو نووسەرانە ئەوە بوو: ئەوان پێویستیان بە پشتگیریی سکرتێری کۆمەڵە هەبوو، وەلێ بنووسی ئەم باسە چونکە هەڵوێستی لاواز نەبوو، پێویستی بە هێزی کەس نەبوو. کە وەڵامی ئەو کتێبەی ئەو چەند نووسەرەم دایەوە، نەوشیروان پێی گوتم: چونکە ڕەخنەت لە منیش گرتووە، دژی ئەوەم ینک بۆت چاپ بکا. دواتر فەرەیدوون عەبدولقادر بە ناوی مەکتەبی سیاسی ‹ینک›ەوە نامەیەکی بۆ هەناردم، کە تێیدا دەڵێ: ‹لەم قۆناغە ناسکەدا کە لەشکری تورکیا هاتۆتە کوردستانی عێراقەوە، گرنگ دابینکردنی تەبایی ڕیزەکانی گەلە و کتێبەکەی تۆش خزمەت بەو ئامانجە ناکا.› ینک کە هەر لە سەرهەڵدانییەوە تا ئەو وەختە، هەر خەریکی دووبەرەکی نانەوە بوو، لە بەختی کەچی ئەو کتێبەی من، کەوتە لێدانی بالۆرەی یەکێتی ڕیزەکانی گەل!

کە سەبارەت بە سی و یەکی ئاب، بە ساتیریک هاتمە وەڵام، لە ئۆرگانی یەکێتیدا، پێیان گوتم: ‹حەمەسەعید حەسەن ڕووناکبیرێکی بە توانایە، مەعدەنی پاکە ... خاوەنی شیعری جوان و هەڵوێستی نیشتمانپەروەرانەیە. خۆزیا هەموو ڕووناکبیرانی کورد ئاوا جوامێر و بە هەڵوێست بوونایە.›(٣)

لە ٢٠٠٠/١٠/٤ دا لە کورتەنووسینێکدا، بە ناونیشانی: تاوان و تابوو، بە ‹ینک›م گوت: ‹کە پێمیمی لایەنێکی دیکە دەکوژن، لای کەم بە لاشەی لە گۆڕەپانی شەڕدا بەجێماوی مەڵێن: کەلاک، ئاخر کەلاک بۆ جەستەی مردارەوەبووی ئاژەڵ بە کار دێ.› هەر کە ئەو نووسینەیان پێگەیشت، لە ٢٠٠٠/١٠/٥ ەوە وازیان لە بەکارهێنانی ئەو دەربڕینە هێنا، ئەگەرچی بیست ساڵێ بوو، هەر ‹کەلاک›یان بە تەرمی پێشمەرگەی نەیاریان دەگوت.

کە ئەمانە هەڵوێست و بیروڕای خودی نەوشیروان و جەلال تاڵەبانی و ئۆرگانی یەکێتی بن بەرامبەرم و تەنانەت فەرماندەی هێزی پێشمەرگەی ینک، لەبەر ڕۆشنایی قسەی مندا چۆنێتی داڕشتنی بەلاغەکانی بگۆڕێ، ئیدی ئەگەر نووسەر نیم، ئەوە چییە وای لەوان کردووە، پەسنم بدەن و ڕێز لە قسەم بگرن.

٢٣ی ئەپریلی ١٩٩٦ ینک ‹عەباس شوان›ی سەرنووسەری گۆڤاری ‹ئەدەبی کرێکاری›ی لەسەر نووسێنکم، کە بڵاوی کردبووەوە، لە ‹ئەمنە سەوزەکە› توند کرد و دوازدە ڕۆژ لە زینداندا هێشتییەوە.(٤)

لە ١٩٩٦/٧/١٥ دا ئاسایشی ینک، ‹یەکێتی کرێکارانی کۆمۆنیست›ی ناچار کرد، بەیاننامەیەک دژم بڵاو بکاتەوە و تێیدا لەژێر گوشاردا بنووسێ:

‹حەمەسەعید حەسەن لەسەر حیسابی برسیکردنی سەدان هەزار کرێکاری کوردستان، دۆلار لە بانکەکانی ئەورووپادا کەڵەکە دەکا..› ئەگەرچی بژێوی خۆم بە ‹وەو وەو وەو›(٥) پەیدا دەکەم. ئەگەر ڕەخنەم ‹ینک›ی تووشی ژانەسەر نەدەکرد، ئەو پەرچەکردارانەی لە چی؟

ئەوە ئەندامانی دەستەی بەڕێوەبەری مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد بوون، کە نووسەری ئەم دێڕانە یەکێکیان بوو، بڕیاریان دەدا، کێ بە ئەندامی نووسەران وەربگیرێ و کێ نا. بەرنامەی ‹ئەدەبی بەرگری›یش کە لە ڕادیۆی ‹ینک›ەوە پەخش دەکرا و زمانحاڵی نووسەرانی چیا بوو، نووسەری ئەم باسە دەینووسی. بە ڕاست نەوشیروان مافی ئەوەی هەیە ناسنامەی نووسەربوون بەم بدات و لەوی وەربگرێتەوە؟

نووسەر لە کتێبی میرایەتی باباندا، کە دێتە سەر لێکدانەوەی شیعرەکانی سالم، دەبێژێ: ‹من لە لایەنی ئەدەبی نادوێم.›(٦) ئەوێک کە شارەزای ئەدەب نییە و نکارێ لێی بدوێ، چاکتر وابوو قسە لە ئەدیببوون یان نەبوونی ئەم و ئەو نەکا. ئەم نەشارەزاییەی ئەو لە ئەدەبدا، وامان لێ دەکا، گومان لەو قسەیەشی بکەین کە دەڵێ: ‹فەرهاد شاکەلی داوای لێ کردم، پێشەکی بۆ دیوانی بنووسم.›(٧)

نووسەر کە دێتە سەر باسی ‹ئاژاوەی ناو ئەدیبان›یش،(٨) هیچی ڕاست ناڵێ. لەوەدا کە نووسەرانی کورد ببنە ئەندامی نووسەرانی بەعس یان نا، ینک نووسەرانی نەک هەر سەرپشک نەکردبوو، بەڵکوو ڕێکخراوی سلێمانیی یەکێتی سەرو هەڕەشەنامەی مۆرکراوی کردە سەر هەموو ئەو نووسەرانەی سەریان بۆ بەعس نەوی نەکردبوو، تێیدا داوای لێ دەکردن ببنە ئەندامی یەکێتیی نووسەرانی عێراق.

ئەرسەلان باییز کە بەرپرسی ڕاگەیاندن بوو، بە ئامادەیی جەبار فەرمان لە هەڵەدن، هاوینی ١٩٨٣ پێی گوتم: ‹کتێبەکەت: یەکێتی نووسەرانی کورد چی بەسەر هات؟ لە ژێر چاپدا بوو، لەسەر داوای نەوشیروان ڕامانگرت.› ئیدی کە چەند ڕۆژێ دواتر لە خەتێ جەلال تاڵەبانیم بینی، نامەیەکی بۆ ئەرسەلان باییز نووسی و پێی گوتم: ‹بڕۆ هەر ئێستا ئەم نامەیەی لە بێتەلی مەڵبەندی چوارەوە بۆ بخوێنەوە، بۆ ئەوەی تا دەگەیتەوە هەڵەدن کتێبەکەت چاپ کرابێ.› نامەکەم بە ئامادەیی د. کەمال خۆشناو بە بێتەل بۆ ئەرسەلان خوێندەوە، کە گەیشتمەوە هەڵەدن، کتێبەکە چاپ کرابوو. ئەو چیرۆکەی نەوشیروان لە بارەی چاپی ئەو کتێبەوە، دەگێڕێتەوە،(٩) بەرهەمی خەیاڵی خۆیەتی. ئەوەیشی گوایە (لە ڕێی ‹حشع›ەوە خۆم گەیاندۆتە سوێد،)(١٠) فڕی بەسەر ڕاستییەوە نییە و ئەگەر خۆی هەڵینەبەستبێ، ئەوا بە هەڵەیاندا بردووە.(١١)

ئەگەرچی نەوشیروان جنێوی پێ داوم،(١٢) وەلێ من ئەو هەلومەرجە دژوارەی

ئەوی پێدا تێپەڕیوە، ڕەچاو دەکەم و وەڵامی جنێوەکانی نادەمەوە، چونکە دڵنیام ئەویش لە بنەڕەتەوە مرۆڤێکی چاک بووە، ئەوە بارودۆخە خراپەکانە، خراپ کاریان تێکردووە. من هیچی تایبەتیم لەگەڵ ئەودا نییە و ڕێزیشم بۆ هەموو ماندووبووان و خۆبەختکردووە دڵسۆز و ڕابردوو خاوێنەکانی ڕیزەکانی ینک، ئەوانەی دەستیان نەچۆتە خوێنی تێکۆشەرانی لایەنەکانی دیکە، هەیە. دەڵێن جەلال تاڵەبانی بە یەکێ لە هاوکارەکانی گوتووە، کە لەگەڵ مندا بەم لا و بەو لادا دێی، بیرت نەچی پێشەکی هەندێ بەرد بخە گیرفانەکانتەوە. خۆزگە بە نەوشیروانیشی گوتبا: زارت خاوێن بکەوە، ئەوسا بنووسە.

ئەهلی شمشێر

لە بزووتنەوەی کوردیدا، گەلێ میرغەزەب هەڵکەوتوون، بەڵام هیچیان بە تۆزی پێی نەوشیروان‌دا نەگەیشتوون. ئەوە ئەو بوو لە ئایاری ١٩٨٣ دا، قەسابخانەی بۆ لایەنەکانی ‹جود› ساز کرد. کە داوای لە چەکدارەکانی دەکرد، پەرێزیان خاوێن بێ، مەبەستی ئەوە بوو: دیلەکانیش بکوژن!(١٣) نەوشیروان زۆر بەوە نیگەران بوو، کە ئەو خۆی سەری ‹جود›ی پان کردەوە، وەلێ مەلا بەختیار پەڕ و باڵی نەکردن، هەر لەبەر ئەم هۆکارەیش بوو، غەزەبی لێ گرت.

جەمالی ئەحە خورشە، برای هونەرمەند جەلال کۆچەر، کە بە فەرمانی ئەو ئاداری ١٩٧٠ نارنجۆکێکی فڕێدایە ناو ئاهەنگی کچانی دواناوەندیی سلێمانییەوە و پێنجی لێ بریندار کردن، لە سەنتەری سلێمانی لە سێدارە درا و نەوشیروانیش لە بەغداوە، وەک بەرزەکی بانان، لە ڕێی نازم گزاری بەڕێوەبەری ئاسایشی گشتییەوە، بەرەو قاهیرە و دواتر نەمسا بۆی دەرچوو.(١٤) وریای وەهابی نەققاڕ، بە نامەی ئەو لە سلێمانی چەند کەسێکی تیرۆر کرد، وەک نووری حەمە عەلی و عەبدوولی سۆران، هەوڵی تیرۆرکردنی بێستوونی مەلا عومەریشی دابوو، بەڵام بۆی جێبەجێ نەکرا. وریا لە شاخ بە بێستوونی گوتبوو: ‹ئەوە من بووم لەسەر خواستی سکرتێری کۆمەڵە تەقەم لێ کردی، نەک ئاسایشی ڕژێم، وەک بۆی چوو بووی.›

نەوشیروان بۆ ئەوەی دەستەکەی بە تەواوی نەکەوێتە ڕوو، پاییزی ١٩٨٣ ڕایسپارد وریایان تێرۆر کرد و لە کۆنفرانسی سێی کۆمەڵەیشدا گوتی: ‹وریا نهێنییەکانی کۆمەڵەی بە دوژمنانی ئێمە داوە، ئەگەر زیندوویش ببێتەوە، سەد جاری تری دەتۆپێنمەوە.›(١٥)

نووسەر داوای لە وریا کردبوو، فوئادی مەجید میسریش تیرۆر بکا، ئەویش بە فوئادی گوتبوو: من ناتکوژم، بەڵام یەکێکی تری دەست دەکەوێ، دەستی تێت بچێ. ئەمەیش یەکێ بوو لەو نهێنییانەی کۆمەڵە کە وریا درکاندبووی. فوئاد ناچار نامەیەکی لە ڕێی نووسەری ئەم دێڕانەوە، بەو مەبەستەی لە خۆڕایی

نەیکوژن، بۆ نەوشیروان نارد.
بەهاری ١٩٨٣ کە جەمال تایەرم بینی و ئەو باسەم لەگەڵدا کردەوە، گوتی: ‹ڕاستە ئێمە نیازی کوشتنی فوئادمان هەبووە، باش بوو، زوو زانیمان بە هەڵەدا چوو بووین، ئەگەرنا هەنووکە کوژرا بوو.› بەڵام نەوشیروان خۆی پێی گوتم: ‹ئێمە هەرگیز دەستمان ناچێتە خوێنی هیچ نووسەرێ، ئەگەرچی فوئاد، لە هەلومەرجێکی زۆر ناسکیشدا بەجێی هێشتین.›
من وریام دەناسی، هەفتەیە پێش ئەوەی تیرۆر بکرێ، لە سەرگەڵوو کە ئەو ڕۆژە پێشمەرگەی زۆر لێ بوو، بینیم، دوای چاک و چۆنی یەکسەر پێی گوتم: ‹چی زووترە، بڕۆ و لەم ناوە مەوەستە.› نازانم دەیویست لەگەڵ ئەودا نەمبینن، یان لەوە دەترسا، هەر لەوێدا پەلاماری بدەن و منیش بەر بکەوم. ئاخر هیچ گومانی لەوە نەبوو، کە دەیکوژن. کە وریایان لەتوپەت کرد، براکەیشیان کە پێشمەرگەی یەکێتی بوو، فڕێ دایە ئەو زیندانەی ‹بەرگەڵوو›ەوە، کە نەوشیروان وا بە شان و باڵیدا هەڵدەدا، دەڵێی باسی ئوتێلی پێنج ئەستێرە دەکا.(١٦)
ناپاکی دێرین و کۆنەشیوعی
نەوشیروان دەنووسێ: ‹مەلا مستەفا چەند نەریتێکی دزێوی لە جوڵانەوەی کوردا داهێنا، وەکوو:
* پەنا بردن بۆ چەک بۆ بەلادا خستنی ناکۆکی سیاسی.
* پەنا بردن بۆ دوژمن بۆ بەلادا خستنی ململانێی دەسەڵات.
* کوشتنی نەیاری سیاسی.
* لە باتی گفتوگۆی سیاسی، شەڕە جنێوی ناشیرین.›(١٧)
نووسەر خۆی لە هەموو ئەو بوارە دزێوانەدا، هێندە زێدەڕۆیی کردووە، ئەوەندە داهێنانی تۆمار کردووە، مەلا مستەفا لە چاو ئەودا، بە حەوت ئاو شۆردراوەتەوە.
بەشی هەرە گرنگی دیرۆکی یەکێتی بریتییە لە: شەڕی براکوژی، هانا بردن بۆ دوژمنان و داگیرکەرانی هەموو پارچەکانی کوردستان، بە مەبەستی یەکلاییکردنەوەی کێشەکان لەگەڵ لایەنە کوردییەکاندا، تیرۆرکردنی نەیارە سیاسی و تەنانەت دوژمنە تایبەتییەکانیش. لە بواری شەڕەجنێویشدا، یەکێتی ڕووی هەموو لایەنەکانی سپی کردۆتەوە و خودی نەوشیروان داهێنەری زۆربەی جنێوە باوەکانی نێو میدیای یەکێتییە. هەرچی نەریتی دزێوی نێو بزووتنەوەی کوردە، جەلالی دایهناوە و یەکێتی پەرەی پێداوە.
ئەحمەد بانیخێلانی دەڵێ: ‹ینک داهێنەر و پەرەپێدەری زمانێکی بازاڕیی نزم و چرووکە، زمانێ کە نەوەیەکی جنێوفرۆش و دەمشڕ بەرهەم دێنێت.›(١٨)
نەوشیروان لە وەڵامی بانیخێلانیدا دەنووسێ: ‹کۆنە شیوعی بۆی نییە دەم لە کوردایەتییەوە بدات.›(١٩)

وا پێ دەچێ خۆی بە سەرۆکی دەزگای کوردایەتی بزانێ و پێی وابێ مافی ئەوەی هەیە، بۆ باس لە کوردایەتی کردن، ڕێ بە فلان بدات و بە فیساری نەدات، بەڵام شتێکی ڕوون نەکردۆتەوە، ئایا ناپاکی دێرین دەتوانێ بە لفکەی قسەی زل ڕابردووی پۆخڵ خاوێن بکاتەوە؟

لە ڕوانگەی نەوشیروانەوە، یەکێ لە خەوشەکانی بانیخێلانی ئەوەیە: ‹چەکی بۆ ڕژێم هەڵگرتووە.›(٢٠)

حشع یەک ساڵ ١٩٧٤ ـ ١٩٧٥ چەکی بۆ یەک ڕژێم هەڵگرت، بەڵام ئەو باڵەی بزووتنەوەی کوردایەتی کە بە جەلالی بەناوبانگە، چەند ساڵێک چەکی بۆ چەند ڕژێمێک هەڵگرتووە! حشع هاوپەیمانی بەعس بوو، وەلێ جەلالییەکان لای ڕژێم غەیرەنیزامی بوون. سەید کاکە دەڵێ: ‹جەلالییەکانی بەکرەجۆیش وەک جاشەکانی چەرمەگا، تفەنگی پەڕەشووتیان وەرگرت.›(٢١)

نەوشیروان خەریکی نووسینەوەی مێژووە و کەچی دیرۆکی ژیانی خۆی لە بیر چۆتەوە! وێڕای ئەمانە، هەر خۆی دەبێژێ: ‹جاش و موستەشاری کۆن لە ناو یەکێتیدا هەیە.›(٢٢) حشع کە تاقە ساڵێ دژی مەلایی چەکی هەڵگرت، دەبوو لە کن نەوشیروانی جەلالی، ئەو هەڵوێستە جێگەی ئافەرین بێ، نەک سەرکۆنە. ئەدی لە بیری نەماوە، هەر خودی خۆی ساڵی ١٩٦٩ لە ‹ڕزگاری›دا داوای لە حشع دەکرد، سەنگەری مەلایی بەجێ بهێڵن و سەنگەری بەعس هەڵبژێرن.

کە حشع لە شۆڕشی ئەیلوولدا هاوسەنگەری بارزانی بوو، نووسەر لە سەنگەری ڕژێمەوە، لە گۆڤاری ‹ڕزگاری›دا ئەم قەوانەی لێ دەدا: ‹لێنین فەرزی کردووە کە حشع خەبات دژی بزووتنەوە عەشائیرییەکەی بارزانی بکات، کە نۆکەر و بەکرێگیراوی ئیمپریالیزمە.›(٢٣) سەبارەت بەوەیشی کە ١٩٧٤ حشع کەوتە سەنگەری دژایەتیکردنی بزووتنەوەکەی بارزانییەوە، نووسەر تاوانی چەک بۆ ڕژێم هەڵگرتن دەداتە پاڵ ئەو حیزبە! حشع دۆستی بارزانی بێ، ئەو ڕازی نییە. دوژمنیشی بێ هەر قایل نییە! ئەدی چار چییە! ئایا لە پای چی خۆی بۆی هەیە چەک دژی بارزانی هەڵبگرێ، وەلێ خەڵکی دیکە بۆیان نییە؟

ماڵ لە شووشە

ینک خاوەنی ڕابردوویەکی هێندە تەڵخە، لە هەر بوارێکدا، سەرکۆنەی هەر کەس و لایەنێ بکا، دووچاری هەمان وەڵام دەبێتەوەو: ‹ینک دوا لایەنە خۆی لەو باسە بدات.› کە ینک ویستی خۆپیشاندانی خەڵکی زاخۆ بقۆزێتەوە، پارتی پێی گوت: ‹لایەنێ لە سەنتەری زاخۆدا و لە ناو ئاپۆرەی خەڵکدا، تی ئێن تی تەقاندبێتەوە، مافی ئەوەی نییە، فرمێسکی درۆزنانە بۆ خەڵکی زاخۆ ببارێنێ.›(٢٤)

لە بواری چەک بۆ داگیرکەر هەڵگرتندا، هیچ لایەنێ هێندە یەکێتی پەرێزی پۆخڵ نییە. لە شەڕی کوردکوژیدا، هیچ حیزبێ، هێندەی یەکێتی دەستی خوێناوی نییە.

لە هانا بۆ دوژمن بردندا، هیچ گرووپێ هێندەی یەکێتی دیرۆکی ڕەش نییە. لە هەردوو بواری تیرۆری سیاسی و دیل کوشتندا، بە هەموو لایەنە کوردییەکان نیو هێندەی یەکێتییان نەکردووە.
لە بواری شەللاتی و سەرسەری لە دەوری خۆ خڕکردنەوەیشدا، شانی هیچ لایەنێ ناگاتە داوێنی یەکێتی، هەر بۆیە لە مێژە ینک تاکە شاسواری بێ ڕیڤالی(1) گۆڕەپانی شەڕەجنێوە و داڵی تازەترین جنێویش هەمیشە لە میدیای یەکێتییەوە لە شەقەی باڵی داوە. نەوشیروان دەنووسێ: (لایەنەکانی جود لە ئێرانەوە ئەوەڕین.)(٢٥) یان: ‹ئاڵای شۆڕش دوڕوویی و دووزمانییان کرد بوو بە پیشە، (2)›(٢٦) کەچی مەلا مستەفای پێ جنێوفرۆشە.
نووسەر دەڵێ: ‹محەمەدی مەلا قادر، کابرایەکی کوێرەمووشەی چاو کوتوکوێر بوو.›(٢٧) جا چ قەیدی، خۆ تەها حسێن نابینا بوو، کەچی بەرچاوی خەڵکی ڕۆشن دەکردەوە. هیتلەریش هەرچی کەمئەندام بووایە، بە ئینسانی نەدەزانی.
بوارێکی تاریک نییە، ینک ڕیکۆردی تێیدا وردوخاش نەکردبێ، تەنانەت هەندێ لە هاوڕێکانی نووسەر بەراوەژوو کەڵک لە دەستکورتی ژنەشەهیدی یەکێتیش دەبینن و لە بری ئەوەی ڕێزیان لێ بگرن، لەشیان لێ دەکڕن. ویژدانی کادری پەروەردەی دەستی ئەو بە جۆرێ داڕزاوە، دەچێ سێکس لەو ژنە لێقەماوە دەکڕێ، کە مێردەکەی کۆمەڵە بووە و لە سەنگەری داکۆکیکردندا لە شاری سلێمانی، لە سەروەختی کۆڕەوەکەدا شەهید بووە.(٢٨) بۆیە بۆ ئەوی ماڵ لە شووشە، وا چاکترە، چی زووترە، قۆچەقانی دابنێ و لەبری بیرەوەریی نووسینەوە، وەک ئەو سەربازە ئەمریکاییانەی بەشداری قەلاچۆکردنی ڤێتنامییەکانیان کردبوو، بۆ سڕکردنی ئازاری ویژدانی، پەنا بۆ بادانی سەری شووشە ببات.(3)
خەڵکی بۆیان نییە چەک بۆ ڕژێم هەڵبگرن، بەڵام نەوشیروان بۆی هەیە. خەڵکی دەبێ زاریان خاوێن بێ، وەلێ ئەو دەتوانێ جنێو ببەخشێتەوە. نەوەی نوێ دەبێ، پەند لە ئەزموونی تاڵی ڕابردوو وەربگرێ،(٢٩) بەڵام خۆی بۆی هەیە قارەمانی بێوێنەی شەڕی براکوژی بێ. بە ڕاست ئەمە چ لۆگیکێکە!
نووسەر بە بانیخێڵانی دەڵێ: تازەکی بەم ئاخری پیرییەوە باسی کوردایەتی دەکەی؟ ‹تازە دەچی بۆ بەسرە؟›(٣٠)
هەندێ لە سەماکەرە میسرییەکان، تا بینەریان هەبێ، سمت و کەفەڵ با دەدەن، کە لەشکری چرچ و لۆچ ڕووخساری داگیر کردن، با دەدەنەوە و ڕوو دەکەنە قاپیی یەزدان. نەوشیروانیش تا گوڕی تێدا بوو، تا توانای شکاندنی هەر چوار پەنجەکەی تری هەبوو، تا یەکێتی باڵادەست بوو، شاسواری گۆڕەپانی براکوژی بوو، ئێستا کە پەکی کەوتووە، دژی براکوژی دەپەیڤێ. تازە دەچێ بۆ بەسرە!
نووسەر پێی وایە (کوردی ئەورووپا جنێوفرۆشن،)(٣١) پیرەمێرد کە وەفدی

کوردستان بە ‹میللەت فرۆشان› لە قەڵەم دەدات و ‹گۆران›یش کە وەک ‹دەنی و قازانج پەرست› ناویان دەبا، ئایا ئەو دوو شاعیرە جنێوفرۆش بوون، یان وەفدەکە میللەت و خۆفرۆش بوون؟ خۆزگە سەرانی شۆڕشی نوێیش جنێوفرۆش دەبوون، نەک وڵاتفرۆش. بریا نەوشیروانیش تەنیا خوای جنێو با، نەک قارەمانی شەڕی براکوژییش. بریا ئەویش تێروپڕ جنێوی بە دیلەکان دابا و نەیکوشتبان. ئاخۆ بە لای کەسێکەوە کە بە نارەوا ژیانی لە دەیان کەس زەوت کردبێ، جنێو دەکەوێتە خانەی سووک سەرنجدانی ئینسانەوە؟ گەورەترین سووکایەتی بە ئینسان بکرێ، زەوتکردنی مافی ژیانە لێی. بریا ئەویش سەرو نامەی پڕ جنێوی بۆ قوربانییەکانی ناردبا و نەیکوشتبان. ئایا دیلکوژ، تیرۆریست، ڕەشەکوژ و براکوژ مافی ئەوەی هەیە ڕەخنە لە زبریی زمانی نووسین بگرێ؟ بریا ئەویش هەر زمانی جوێناوی با، نەک دەستیشی خوێناوی.

جنێوفرۆشە هەرە بەناوبانگەکانی نێوان کوردی ئەورووپا، کادرە هەرە چالاکەکانی یەکێتین. ینک لە ستۆکهۆڵم ڕادیۆیەکی هەیە، هەفتەی دوو سەعاتە. لەو ئێزگەیەوە کە خۆشبەختانە تەنیا دەگاتە هەندێ گەڕەکی ئەو شارە، هێندە جنێو بڵاوکراوەتەوە، ئەگەر کۆ بکرێنەوە، بارێکن. بریا کادرانی ئەورووپای ینک هەر جنێویان دابا، ئاخر لە بواری جڕت لێدانیشدا شای جڕتلێدەران بە سەپان ڕاناگرن. کە فازیل جاف، ١٩٨٧ شانۆگەریی ‹گێژەن›ی لە سوێد پێشکەش کرد، ڕێکخراوی ینک لە سوێد وێڕای ئەوەی سێپتەمبەری ١٩٨٧ جنێونامەیەکیان لە دژی، بە ناوی کۆمەڵەی خوێندکاران، ‹ئەکسا›وە بڵاوکردەوە، لە ڕێی تەلەفۆنەوە کەوتنە جڕت لێدانیش بۆ ئەو هونەرمەندە.

یەکێتی لەو بەیانەیدا ئەم جنێوانەی بەو هونەرمەندانەی بەشداری ئەو شانۆگەرییەیان کردبوو، داوە: ‹جاش هونەرمەند، بەرەڵا، بەعسی، خۆفرۆش، چڵکاوخۆری ڕژێم، خائین و قارەمانەکانی ینک بە پێڵاوەکانیان سەری هەزارەها خۆفرۆشی وەک فازیل جاف دەشێلن.›

فازیل جاف دەڵێ: ‹دوو سێ ڕۆژ پێش ئەوەی شانۆگەرییەکە، لە ئوپسالا بۆ جاری دووەم پێشکەش بکەین، ڕەسووڵ ناوێک، بە ناوی کۆمیتەی ڕێکخستنی ینکەوە لە سوێد، بە هەڕەشەوە پێی گوتین: ئەگەر شانۆگەرییەکەتان بە هەمان ناوەڕۆکەوە پێشکەش بکەنەوە، ڕەنگە شەڕەچەقۆی تێدا بەرپا ببێت.›(٣٢)

لە دێسەمبەری ١٩٩٤ دا کاتێ ڕادیۆی ئاشتی لە ستۆکهۆڵم، چاوپێکەوتنی لەتەک نووسەری ئەم باسەدا دەکرد، ئەندامێکی چالاکی یەکێتی، کە گوێگران پێیان وابوو سەرمای بووە، ئاخر زستانەکەی زۆر سەخت بوو، بە تەلەفۆن هاتە سەر ئەنێتن و جڕتێکی لێ دا. لە ڕوانگەی فازیل جافەوە ئەم جڕت بۆ خەڵکی لێدانە، پێوەندی بە ئاووهەوای سوێدەوە نییە، بەڵکوو ‹شێوازێکی نوێیە لە شێوازەکانی

خەباتی سیاسی و یەکێتی دایهێناوە.›(٣٣)
کۆمیتەی ڕێکخستنی سوێدی ینک لە بەهاری ١٩٩٧ دا ڕادیۆی ‹پەنجەرە›ی دایە بەر ڕێژنەی جنێو و لە بەهاری ١٩٩٨ یشدا پەلاماری دوکتۆر مەحموود عوسمانی دا، ئەگەرچی ئەو زاتە گەلێ جار وەک هەوادارێکی ینک دەپەیڤێ.
بەردەوام لە میدیای یەکێتییەوە جنێو بڵاو دەکرێتەوە. ینک بە خۆی ڕەوا دەبینێ جنێو بە نەیارانی بدات، وەلێ کە نەیارانی ڕەخنەی لێ دەگرن، بە جنێوفرۆشیان نێوزەد دەکا. ‹مامۆستای هونەری خۆ چەمانەوەن.›(٣٤) سیسارکە کەچەڵەی ئەم جنێوە لە زاری ‹بەختیار عەلی›ی ڕۆشنبیرەوە هەڵفڕیوە و لە ئۆرگانی یەکێتییەوە، بە هەندێ نووسەر و شاعیر و ڕۆژنامەوانی داوە. ئاخۆ جنێوی چەقۆکێشەکانی نێو یەکێتی چەند مزرتر بێ! دیارە نەوشیروان وەک بەرخانەقاییەک(4) لە مەبەستی دیوی ناوەوەی چەمانەوە، باش تێدەگات. بریا ئەوی خۆی بە حەکیم دەزانێ، سەرەتا سەری خۆی تیمار دەکرد.
ڕۆژنامەنووس، کە یەکێکە لە بڵاوکراوەکانی ینک و لە سلێمانی دەردەچێ، تایبەتە بە شەڕەجنێو. غەیری جنێو هیچ بابەتێکی دیکە بڵاو ناکاتەوە. تەنانەت ئەو شەللاتییانەشی کە پێستی ڕوویان قایشە، بە خوێندنەوەی، زەنگۆڵ زەنگۆڵ عارەقی شەرمەزاری بە ڕووخسارياندا دێتە خوارەوە. ئەوەندە نزمە، نە ناوی ڕاستەقینەی دەستەی جنێوفرۆشانی پێوەیە، نە هیچ کام لە جنێونووسەکانی لە ڕوویان هەڵدێت، ناوی ڕاستەقینەی خۆیان ئاشکرا بکەن.
ئەم شەڕی براکوژییەی کە ئێمە بە تاوان و ناپاکیی دەزانین، لای یەکێتی مێژوویەکی پرشنگدارە و جێگەی شانازییە. مەلا بەختیار کە باسی شەڕی نێوان خۆیان و حسک دەکا، بە شانازی و خۆهەڵکێشانەوە دەڵێ: ‹دوو مەیتمان لێ خستن و قووچاندیان.›(٣٥) ئایا قووچاندیان، دەربڕینێکی باوی نێوان چەقۆکێشەکان نییە؟ یان دەبێژێ: ‹مەسعوود بارزانی تاو نا تاوێ لا دەدا و بای دەدا.›(٣٦) ئایا لادان و بادان، لە فەرمایشتی فەرماندەی سیاسی دەچێ، یان لە قسەی سەر زاری هامشۆکەرانی هەمیشەیی گەڕەکی بەزم؟(5) مەلا بەختیار چەندین ساڵە، لە چەندین بواردا، دەیەوێ نەوشیروان بۆڕ بدات، بەڵام لەو ڕکەبەرایەتییە درێژخایەنە فرەلایەنییەدا، هێشتا لە هیچ بوارێکیاندا، پێشی نەکەوتووە، تەنانەت لە شەڕەجنێویشدا، هەمیشە زاری ئەم لە هی ئەو خاوێنتر بووە.
شەوکەتی حاجی موشیر هاوینی ١٩٩٤ سەبارەت بە شەڕی نێوان پارتی و یەکێتی، دەڵێ: ‹جێی شانازیمە کە ینک ئەو شەرەفەی پێ دام، بەشداری لەو شەڕەدا بکەم. گولان ١٩٩٤/٧/٢١ هەولێر.› مەلا بەختیار و مام ڕۆستەمیش هەر هەمان هەستیان هەبوو. ئایا خەڵکی کورد بە هەڵەدا نەچوو بوو، کە ئومێدی بە

پەرلەمانێ هەبوو، بەشێکی گرنگ لە ئەندامەکانی لەم جۆرە شەڕخوازانە پێکهاتبوو؟ نەوشیروان لە هەمووان زێتر شەیدای شەڕی براکوژی بوو. زۆر بەوە نیگەران بوو کە شەڕ زوو نەگەیشتە هەولێر و دەیگوت: ‹بە ڕاست هەولێر کوێی پیرۆزە، بۆچی دەستبەجێ شەڕەکە نەگاتە ئەوێش؟›

کاوە جەلال دەڵێ: ‹شەقاوە و شەللاتی هەمیشە لە بزووتنەوەی کوردی باشووردا، خۆ نوێن بوون. خەباتی چیا بۆ شەقاوە و شەللاتییە شارییەکان هەمیشە ڕاکێشەر بووە و تەنانەت لە بزووتنەوەکەدا پایەی بەرزیشیان سەندووە. یەکێتی ئەگەر فیکریشی هەبووبێ، ئەوا لە خزمەتی شەقاوەکاندا بووە.›(٣٧)

هەر کەسێ ڕەخنەی لە ینک هەبێ، نووسەر وای بۆ دەچێ، بەراوەژوو کەڵکی لە ئازادی وەرگرتووە. بەشێکی گرنگ لە کوردی ئەورووپا، ئاوارەی دەستی ‹ینک›ن، لە بەهەشتی قەڵەمڕەوی نەوشیروانەوە هەلاتوون، کەچی لە ئەورووپایش لێیان ناگەڕێ و ئەرک و مافیان بۆ دیاری دەکات. تۆ بڵێی کەسانێ لە جەنگەڵی کوردستاندا، فەرمانی ئەویان پشتگوێ خستبێ، هەنووکە لە ئەورووپا گوێ بدەنە پێشنیاری؟

تا ئێستا چەندین کەس لە ئەورووپاوە، ڕەخنەیان لە نووسەر گرتووە، وەلێ زۆربەیان لە ترسی گیانی کەسوکاری کوردستانیان زاتی ئەوەیان نەکردووە، ناوی ڕاستەقینەی خۆیان ئاشکرا بکەن. ئایا ئەم حاڵەتە هیچ پرسیارێکی لە کن ناورووژێنێ؟ ئایا کەسێک خەڵکی زەندەقیان لێی چووبێ، مافی ئەوەی هەیە باس لە ئازادی و مافی مرۆڤ بکا؟(٣٨) مەحەمەدی حاجی مەحموود کە سکرتێری حیزبێکە و سەدان چەکداری لە پشتە، لەسەر ئەو نهێنییانەی لە بیرەوەرییەکانیدا ئاشکرای کردوون، هەوڵی کوشتنی دراوە،(٣٩) ئیدی خەڵکی تەنیابالْ مەگەر لە ژیانی ببوورێ، ئەگەرنا مەحاڵە بوێرێ بە ناوی ئاشکرای خۆیەوە، ڕەخنە لە نەوشیروان بگرێ؟

قارەمانێکی بەستەزمان

کە نووسەر لای حسک دیل بوو، حشع هەوڵێکی زۆری بۆ ئازادکردنی دا، ئەوسا قسەی سووکی ئاڕاستەی شیوعییەکان نەدەکرد، بەڵکوو لێیان دەپاڕایەوە و دەیگوت: ‹کاک قادر گیان تکاتان لێ دەکەم ئەگەر بەریان نەدام، مەڕۆنەوە، ئاخر لەوانەیە بمکوژن.›(٤٠)

نەوشیروان لە سەروەختی بەهێزیدا، کەسێکی قسەڕەق و ڕووشکێنە. کە لێی دەقەومێ، مرۆڤێکی هێمن، شەرمن، ئاشتیخواز و کەساسە. کە ڕق لە کەسێ هەڵبگرێ، ئەگەر بتوانێ دەنێرێ بیدەنە بەر شەستەبارانی گوللە، ئەگەرنا دەیداتە بەر ڕێژنەی جنێو. ‹لە بەیانییەوە تا نیوەڕۆ ڕقم لە خۆمە، لە نیوەڕۆ بە دواوە ڕقم لە خۆم و لە خەڵکیشە.› ئەمە نەستەقترین قسەیەتی.

بەهاری ١٩٨٣ بە فەرمانی ئەو دیلە شیوعییەکان کوژران. لەسەر خواستی ئەو، هەڵۆ سوورەکانی یەکێتی دیلە حسکەکانیان، لە لوتکەی چیای قەندیلەوە هەڵدێرا. بە دەستی خۆی عەولا سووری بە دیلکراوی کوشت، بەڵام کە ١٩٧٩ لە گوندی چنگیان لێی قەوما، لە ترسدا هەڵدەلەرزی. کە لای حسک دیل بوو، بە دەم هەنسک و قورگی پڕ گریانەوە دەهاتە گۆ و دەتگوت کۆتری ئاشتی و مەڕی پێغەمبەرە.
کە حسک بۆ گرتنی نەوشیروانی قارەمانی شەڕی براکوژی و دیلکوشتن دێن، وای بۆ دەچن تا دوا فیشەک شەڕ دەکات و ئاخر گوللەیش بە تەختی تەوێڵی خۆیەوە دەنێ، کەچی بێ تەقە تەسلیم دەبێت و سەنگەر یان ڕاستتر کادێن چۆڵ دەکات، ئاخر لەو شارەزوورە پان و بەرینەدا، لە کادانەکەی ماڵی حاجی عەلیی ‹قەویلە›دا خۆی حەشار دابوو.
محەمەدی حاجی مەحموود دەڵێ: ‹نەوشیروان بە تاهیری عەلی والی بەگی گوت: بەرم بدەن، وەعد بێت، لە کوردستان دانەنیشم و بچمە دەرەوە. دڵی زۆر پڕ ببوو، هەر ئەوەی مابوو، لە پڕمەی گریان بدات. کاک تاهیر ڕەحمی جوولا و گوتی: با بەری بدەین، گوناحە.›(٤١) چونکە هەموو جەللادێ ترسنۆکە، ئەویش ئەگەر دەست دوژمنی ڕاستەقینەی خۆی کەوتبا، وا دەڕووخا، هەنووکە خەڵکی شای ترسنۆکانیان لە چاو ئەودا پێ قارەمان دەبوو.
نەوشیروان لە کۆتایی شەستەکاندا، لە سلێمانی، شەوێکیان بە ئومێدی ڕاوە پێشمەرگە، لە بۆسەدا دەبێ، لە شەڕی نەبوو، بە جۆرێ زراوی دەچێ، بە غەددارە ژەنگنەکەی خۆی بریندار دەکا. ساڵی ١٩٧٧ کە لە سووریاوە بەرەو کوردستان بە ڕێ دەکەوێ، گوێی لە تەقەیەکی دوور دەبێ، بە جۆرێ دەشڵەژێ و هەڵدێ، تەنانەت یەکەمین مۆری ‹ینک›یشی لێ بەجێدەمێنێ. ئایا لێ بەجێمانی یەکەمین مۆری شۆڕشی نوێ، شیاوی ئەوە نەبوو، لە بیرەوەرییەکانیدا تۆماری بکا؟ ئەگەر نا، ئەدی بۆچی لەسەر بزربوونی مۆرێ، ‹کە دواتر لای عەلیی ئامەخانەوە سەری هەڵدایەوە،› هێندەی نەمابوو ڕەوانی ‹ئەبوو شەهاب› بە دۆزەخی سزای ڕەوای گەل شاد بکات!
ساڵی ١٩٧٩ بە ئامادەبوونی جەباری حاجی عوسمان، بە کامەران عارف پێنجوێنی و دوکتۆر قادر ‹کە دوو کادری کۆمەڵە بوون لە شارەزوور،› دەڵێ: ‹گلەیی لە ڕەوتاری ئەم کادری عەسکەری و ئەو فەرماندەی پێشمەرگە مەکەن، لە شەڕدا لە پشتەوە بیانکەن بە قوربانی یەک دوو گوللە، ئیتر خوێندنەوەی دوو سێ دێڕی لە پرۆگرامی کاروانی شەهیداندا، بە دەم مۆسیقایەکی خەمناکەوە، بۆ ئێمە تێدەچێ.›
نووسەر ناحەزەکانی خۆی ئەگەر لە شار بوونایە، ‹وەک ستاری سەعید خەڵەف،›

له شاخەوە خەڵکی بۆ کوشتنیان دەنارد. ئەگەر لە شاخ بوونایە، ‹وەک ئیسماعیل گەورەدێیی،› پێمیمی ڕادەسپارد، لە کاتی شەڕدا لە دواوە بیانکوژن.(٤٢) دواتر کە کاری بەوانەی خەڵکی پێ کوشتبوون نەدەما، بۆ ئەوەی تاوانەکانی بشارێتەوە، بە مەقاشی تازە ئەوانیشی دەکوشت، وەک: وریای وەهابی نەققار.

نووسەر دەڵێ: ‹ئێمە شۆڕش بۆ ئەو خەڵکە دەکەین، ئێمە خوێن دەدەین، دەبێ ئەوانیش پارە بدەن. ئەوی داوای پارەی لێ بکەین و نەیدا، دەیکوژین.›(٤٣) سەددامیش هەر هەمان بۆچوونی هەبوو، بەڵام سەروەختێ کە دراوی پێویست نەبوو، ڕاستەخۆ داوای خوێنی دەکرد.(6) نەوشیروان بۆیە بلەی حەمەخورشەی کوشت، چونکە ئەم داوای پەنجا هەزار دیناری لێ کردبوو، ئەویش تەنیا دە هەزاری ناردبوو.(٤٤)

شیعری براکوژی

نووسەر هەر لە نیوەی دووەمی شەستەکانەوە و دواتر لە ڕێی گۆڤاری ‹ڕزگاری›یەوە، یەکێک بووە لە چالاکترین ئاگرخۆشکەرانی شەڕی نێوخۆ. لە شۆڕشی نوێشدا، بە گوڕ و تینێکی بێ وێنەوە درێژەی بەو کۆششەی دا و بەردەوام بە نووسینەکانی بۆ ڕادیۆی ینک و بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە و ینک، بەنزینی بە ئاگری شەڕی کوردکوژیدا دەکرد. نامیلکەی ‹قیادەی موەقەتە لە چ بەرەیەکدایە؟› هەوڵێکی بەرچاوی ئەوە لە گوڕەپانی خۆشکردنی شەڕی براکوژیدا.

نووسەر کە بە نووسین و بە کردەوە، چالاکترین براکوژە، گلەیی ئەوەی لە هەژاری موکریانی هەیە، کە ‹بە شیعر خەڵکی بۆ شەڕی براکوژی هان داوە،›(٤٥) ئەگەرچی بەرهەمی هەژار ناکەوێتە خانەی ئەو شیعرانەوە کە بۆ خۆشکردنی ئاگری شەڕی براکوژی گوتراون، چونکە ئەو لە سەنگەری پێشمەرگەوە، شیعری دژی جاش نووسیوە. ئەوە شێرکۆ بێکەسە کە بە هۆنراوە چالاکانە بەشداری لە شەڕی براکوژیدا کردووە و نەوشیروانیش بۆ نووسینی ئەو شیعرانەی لاوانی کورد بۆ براکوژی بانگ دەکەن، یەکەمین هاندەری بووە.(٤٦)

نووسەر لە بواری ئەدەبدا هێندە دەست و پێ سپییە، جیاوازی لە نێوان جنێو و ڕەخنەدا ناکات و دەنووسێ: ‹سالم جنێو بەو کوردانە دەدا کە هاوکاری داگیرکەریان کردوە.›(٤٧) هەژاری موکریانیش شوێن پێی خانی و حاجی و سالمی هەڵگرتووە، ئەویش تیری شیعری ئاڕاستەی ئەو کوردانە کردووە، کە لە سەنگەری داگیرکەردا بوون. لای نووسەر ئەوی بۆ سالم ڕەوایە، بۆ هەژار ناڕەوایە.

جۆرج ئۆروێڵ نووسەری (١٩٨٤) و (کێڵگەی گیانداران،) کە بە دژایەتیکردنی ستالینیزم ناوبانگی دەرکردووە، لە کۆتایی ساڵانی چلدا، سیخوڕی حکوومەتی بەریتانیا بووە و ڕاپۆرتی دژی بەرنارد شۆ، شارلی شاپلن و ستیڤن سپێندەر

نووسـيـوه و تاوانی کـۆمـۆنیـست بـوون و دۆسـتـایەتیکردنی ڕووسـیـای داوەتە پاڵیان.(٤٨) ئەم خـەسـڵـەتەی جۆرج ئۆروێڵ لە شـێرکـۆ بێکەسـیشـدا هەیە و ئەویش ڕاپۆرتی دژی نووسـەرانی کورد دەنووسی و جـاسـووسـێتی بۆ چەکدارانی ینک دەکرد.(٤٩) نەوشـیـروان ڕەخنەی ئەوە لە هـەژار دەگرێ، کە زمـانی لە خـەڵکییـەوە داوە، کەچی هەمان گلەیی لە شێرکۆی دەسکەگوڵی ناکا.

کـە سـیـروان ڕەحـیم لێی دەپرسێ: هـۆی ئەوە چییـە شـەڕی هـەمـوو لایەنە کوردییـەکانـتان کردووە، دەڵێ: ‹تەنیا شـەڕی یەک لایەنمان کردووە، ئەویش جـود بوو. شەڕی یەکێتی و جود، شەڕی نێوان تازە و کۆن بوو.›(٥٠)

جـود، بریتی بوو لە پدک، حشـع، حـسـک و پاسـۆک، ئایا بێجگە لەو چوار حـیزبە هیـچ لایەنێکی تر، لە گـۆڕەپانەکـەدا هـەبوو، تا یەکـێـتی شـەڕی ئەویش بکا؟ بزووتنەوە باڵێکی گرنگی نێو یەکێتی بوو، هەر کە لە یەکێتی جوێ بووەوە و خۆی ناو نا حـسـیک، ئیـدی لە دیدی یەکـێـتـیـیـەوە، کـەوتە خـانەی کـۆنەپـارێزانەوە! نەوشـیـروان بە درێژایی مـێژووی تێکۆشـانی لە یەک شـەڕی دژی ڕژێمی بەغدادا بەشداری کردووە، ‹ ١٠ ی ئۆکتـۆبەری ١٩٨٦ فەتحی یەک› لەویشدا وەک کوردێکی ماتۆڕسواری موسڵمان، چاوساغی پاسداران بووە.

سەبر و زەبر

نووسـەر فـێـرە بەوانەوە بدا کـە گـەرمـیـان کـردۆتەوە. لە چنگیـان خـەلیـفـە، کـە فەرمـاندەی دەستەیەکی حسک بوو، ئەوی لە مـردن ڕزگار کرد، کەچی کـە کەریمی برای خـەلیفـە، عـومەری ڕەشـە جـووتەی کوشت و بۆ لای ڕژێـم هـەڵات، بە فـەرمـانی نەوشیروان خەلیفەیان لە بری کەریم کوشت.

مـامۆسـتا حـەیدەر کە چەندین سـاڵ بوو لە ڕاگەیاندنی ینک بەوپەڕی دڵسۆزییـەوە کـاری دەکرد و نموونەی مـرۆڤی تێکۆشـەر بوو، کـە براکـەی هـەوڵـی تیـرۆرکـردنی نەوشـیـروانی دا و هـەڵات، دەسـتـبـەجێ ئەویـان لە جێی براکـەی کوشت. شـەهید حەیدەر تا گیانی دەرچوو، هەر دەیگوت: بژی کۆمەڵە، بژی شۆڕش.

‹شـوان،› کە سـەوەختی وتووێژ نوێنەری ینک بوو لە کەرکووک، دەکوژرێ و بکوژ هەڵدێ. پێمیمەکانی نەوشیروان بیست و دوو کەس لە خزمەکانی کابرای بکوژ کە دۆستی شـۆڕش دەبن، دەسـتگیـر دەکـەن و لە تۆڵەی شـوانـدا حـەوتیـان ئیـعدامی شۆڕشگێڕانە دەکەن!

‹لە ناوەڕاسـتی سـاڵانی شـەسـتدا، نەوشـیـروان کە لێی قـەومـا، هانای بۆ مـاڵە کـاژیکێک برد،›(٥١) کـەچی کارێکی بە کـاژیک کردووە، با بە دەواری شڕی ناکا. نووسـەر دەڵێ: ‹کـاژیک تاوانی گـەورەیان دژی شیـوعـیـیەکان کرد.›(٥٢) پێ دەچێ وەک چۆن دژایەتیکردنی بـارزانی تەنیـا بـە ئەرکی سـەر شـانی خـۆی دەزانێ، قەلاچۆکردنی شیوعییەکانیشی قۆرخ کردبێ!

لە کێشە و ململانێکانی نێوان باڵەکانی کۆمەڵەدا، فەرەیدوون عەبدولقادر هەمیشە لایەنی نەوشیروانی دەگرت، کەچی کە مەلا ئەحمەدە ڕیشە دوای برینداربوونی گوتبووی: ‹ئەوانەی خەڵکیان بۆ کوشتنم ناردووە، مەرد نین.› نووسەر لە بەردەم نوێنەرانی حدکا و کۆمەڵەی ئێراندا گوتبووی: ‹مەلا ئەحمەد تەنیا مەبەستی فەرەیدوونە.› لە کۆنفرانسی سێی کۆمەڵەدا، کە ساڵی ١٩٨٤ بەسترا، مەلا بەختیار ئەم نهێنییەی درکاند.

لە کاتێکدا، لە کۆنفرانسی سێدا، کۆمێتیەکی هەڵبژێردراو خەریکی لێکۆڵینەوە دەبن لە گەڵ ئەو دەستەیەی تاوانی لەتکردنی ڕیزەکانی کۆمەڵەیان درابووە پاڵ، نووسەر هاوار دەکا: ‹لێکۆڵینەوەی ناوێ، بیاندەنە دەست من، هەر یەکەیان لەژێر پۆستەری شەهیدێکدا دەکوژم.›

بیر و ڕای جیاواز

هێرش سەبارەت بە ‹لە کەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ› دەڵێ: ‹کتێبێکی بەتام و شیرینە.›(٥٣) خواردنێکی خۆش هەیە، لە شیر و ئاردەبرنج دروست دەکرێ، فرنی پێ دەڵێن، ئەم هەڵسەنگاندنە زێتر بۆ فرنی دەست دەدا، وەک بۆ کتێب.

هەمان کتێب بە لای ‹ج. ئاکۆیان›ەوە، کە ناوێکی وەهمییە، ‹فشەنامە، درۆنامە، تاواننامە و تەنانەت بێ شەرەفینامەیشە.› نووسەری کتێبەکەیش لە ڕوانگەی ئەم بنووسەوە، ‹خوردەجەللاد، پیاوکوژ، خوێنڕێژ، دڵڕەش، ژێرکەوتوو، کەر، قرژاڵ و ترسنۆکیشە.›(7)

هێرش چونکە بە باشی لە ‹کەناری دانوبەوە..›ی هەڵسەنگاندووە، بە لای ج. ئاکۆیانەوە، ئەویش پیاوێکی ‹هەرچی و پەرچی، بێ ئابڕوو، چیرەدرێژ، خوانەناس و مسقۆف و کۆنە توودەییە.› عەلی کەریمیش چونکە ئەرکی لە چاپدانی کتێبەکەی لە ئەستۆ گرتووە، لای ج. ئاکۆیان، ‹بازرگانێکی فێڵباز، چاوچنۆک، دەستبڕە و تمەنێ باوکێتی و یەکێکیش دایکی.›(٥٤)

لە کەناری دانوبەوە تا خڕی ناوزەنگ، لە ڕوانگەی عەتا قەرەداغییەوە، ‹لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی سیاسی کۆمەلایەتی سایکۆلۆژی کۆمەڵگەی کوردەوارییە و بەهایەکی زانستی گەورەی هەیە. نووسەرەکەیشی: پیاوێکی ئازا، سەریح، ڕووناکبیر، مێژوونووس، خاوەنقەڵەم، بوێر، خاوەن جورئەت، سەرکردەی شۆڕش، خاوەن عەقڵ و تێڕوانین و حیسی مەوسووعی، ڕاستگۆ، وردبین و پاراونووسیشە.(٥٥)

وەک دەردەکەوێ عەتا لە بری خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەی کتێبەکە، سەرقاڵی بژێوی دابینکردنە. سەبارەت بەو کتێبەی بە لای ئەمەوە لێکۆڵینەوەی زانستییە، نەوشیروان خۆی لە پێشەکییەکەیدا دەڵێ: ‹ڕووداوەکانم بە شێوەی ڕیپۆرتاژی

ڕۆژنامەوان نووسیونەتەوە.› یان دەڵێ: ‹بە شێوەی لێکۆڵینەوەی ئاکادیمی نەمنووسیوە، بە شێوەی ڕیپۆرتاژی ڕۆژنامەوانی نووسیومە.›(٥٦) کاوە جەلالیش دەڵێ: ‹نەوشیروان یادەوەرییەکانی وەک ڕیپۆرتاژ داڕشتووە، نەک بە فۆرمێکی زانستییانە.›(٥٧) ئیدی ناهەقمە ئەگەر بە عەتا قەرەداغی بڵێم: کوچک لە ئاگر گەرمترە.

ئەو ‹زمانەی›ی نەوشیروان پێی دەنووسێ، نەک هەر پاراو نییە، بەڵکوو زمانی کوردیش نییە، دیالێکتی ئەوانەیە کە بە بنەچە خەڵکی شاری سلێمانین. ئەمجەد شاکەلی دەڵێ: ‹زۆربەی هەرە زۆری ڕێنووسی نەوشیروان مستەفا هەڵەیە. ئەو ڕێنووسەی ئەو پێڕەوی دەکات، هی ساڵانی پەنجا و شێستەکانی ئەم سەدەیەن.›(٥٨) نەوشیروان کە خۆی بە بەرپرسی کوردایەتی دەزانێ، دەبوو هەوڵی فێربوونی زمانی ستانداردی کوردی دابا. ئەو کوردییەی پێی دەنووسێ تەنیا عەرەبیزانی بە بنەچە خەڵکی شاری سلێمانی لێی تێدەگا، ئاخر نووسینەکانی پڕن لە وشە و ڕستە و پەرەگراف و لاپەڕەی عەرەبی. ئەگەر وەک کۆمەڵە دەیگوت، ‹مەسەلەی کورد، تەنیا هەر یەک مەسەلەیە،› ئەدی بۆچی سکرتێرەکەی کە دەنووسێ، هیچ نەبێ کوردی ئێران کە عەرەبی نازانن، لەبەرچاو ناگرێ؟

چونکە نووسەر، زمانی نووسین و ڕێنووسی سەردەمی حوکمداریێتی شێخ مەحموود ڕەچاو دەکات و وەک نموونە: توور و تۆڕ، کەر و کەڕ، گول و گۆڵ، شیر و شێر، وەک یەک دەنووسێ، هەندێ جار بۆ ئەوەی خوێنەر لێم حاڵی ببێ، دەستکاری ڕێنووسەکەیم کردووە.

فازیل کەریم ئەحمەد لە وەڵامی قسە بێ بەڵگەکانی نەوشیرواندا ‹کتێبێکی ٢٠٨ لاپەڕەیی نووسیوە، وەلێ لە سۆنگەی ئەوەوە، گەلی کورد بە قۆناغێکی ناسکدا تێدەپەڕێ، بڵاوی ناکاتەوە.›(٥٩) ‹جا کورد هەرگیز بە قۆناغێکی ناناسکدا تێپەڕیوە!› پێم وایە بۆ گوتنی ڕاستی، هیچ وەختێ نەگونجاو نییە. پاساوی ناسکەقۆناغ، ڕەنگدانەوەی قازانجی تایبەتی ڕەچاوکردنە، نەک بەرژەوەندیی کورد. فازیل لە نزیکەوە ئاگاداری تاوانەکانی نووسەرە و وای بۆ دەچم بێدەنگی، چونکە چاوپۆشیکردنە لە تاوان و داکۆکیکردنە لە دەسەڵاتی دیلکوژان، ویژدانی ئازار دەدات.

تەکنیکی نووسین

پەنجەکان یەکتر دەشکێنن، زێتر لە کەشکۆڵ دەچێ، وەک لە کتێب. نووسەر لە هەر بوارێکدا هەرچی زانیبێ، لەسەر یەکی کەڵەکە کردوون، بێ ئەوەی هیچ نەبێ سەلیقەی ئەوەی هەبووبێ، پۆلێنیان بکا. مێژوو، جوگرافیا، کشتوکاڵ، دابونەریت، بیرەوەری، زمانەوانی، ئایین، فۆلکلۆر و قۆشمەی وەک چێشتی مجێور تێکەڵ کردووە. حەوسەڵەی ئەوەی نەبووە، دەقە عەرەبی و فارسییەکان ‹مەبەستم

بەڵگەنامەکان نییە،› بکاتە کوردی، ئەم کتێبە لەم بوارەدا ڕچەشکێنە! تەنانەت کە باس لە پێکهاتنی موشیر - بارزانی دەکا، ل ٧٣ خاڵی یەکەمی ڕێککەوتنەکەی بە عەرەبی و هەشت خاڵەکەی تری بە کوردی نووسیوە. یان لە باسی ‹حدکا›وە دەچێتە سەر هاڕینی گەنم. لە بێتەلەوە دەچێتە سەر قورئان. لە جودەوە دەچێتە سەر هەنگ.

ئەم نووسەرەی بە لای حوسێن محەمەد عەزیزەوە ‹ڕۆشنبیرێکی گەورەی گەلەکەمانە،›(٦٠) سەرەتاییترین تەکنیکی نووسین بەڵەد نییە. تا هەنووکە جیاوازیی نێوان سەرچاوە و پەراوێزی دەرک پێ نەکردووە. سەرنجی هەر یەکێ لە کتێبەکانی بدەی: ‹کورد و عەجەم، حکومەتی کوردستان، میرایەتی بابان و سەردەمی قەڵەم،› لەبری ‹سەرچاوەکان،› هەمیشە ‹پەراوێزەکان›ی نووسیوە! لێرەدا داوای لێ بوردن لە خوێنەر دەکەم و جیاوازی نێوان سەرچاوە و پەراوێز بۆ نووسەر ڕوون دەکەمەوە.

سەرچاوە: Source تەنیا ئەو شوێنە نییە کە ئاوی لێوە هەڵدەقوڵێ، ئەو شوێنەیشە کە زانیاریی لێوە وەردەگرین. پەراوێزیش: Margin ئەو زانیارییانەیە، کە سەرنجی خوێنەر بۆ مەسەلەیەک ڕادەکێشن، یان بەرچاوی ڕوونتر دەکەنەوە و لە داوێنی لاپەڕەکەوە دەنووسرێن. بۆ ئەوەی نووسەر باشتر حاڵیی ببێ، دەڵێم: کتێبەکانی عەبدولڕەززاق ئەلحەسەنی، سەرچاوەن، نەک پەراوێز.

نووسەر لە هیچ کتێبێکیدا تەنانەت، سەلیقەی ئەوەی نەبووە، ناوی سەرچاوەکان بە شێوەیەکی وا بنووسێ، کە خوێنەر بتوانێ، بە ئاسانی بچێتەوە سەریان. ئەم هەڵەیەی سەدبارە کردۆتەوە. هەموو نووسەرێ کە ڕاستەوخۆ بۆ نموونە، دوو سێ دێڕی لە سەرچاوەیەکەوە، گواستەوە، دەبێ ئەو دوو سێ دێڕە بخاتە نێوان دوو کەوانەوە و دەستبەجێ سەرچاوەکە دیاری بکا. ئەگەر دە دوازدە دێڕی لە سەرچاوەیەکەوە هێنا، ئەوا وێڕای دەست نیشانکردنی ژێدەرەکە، دەبێ بە حەرفی وردتر بیانووسێ، یان ‹بۆ کوردی،› لە لای ڕاستی لاپەڕەکەوە، بە درێژای ئەو دێڕانە دوو سێ سانتیمەتر بەجێبهێڵێ، واتا لە لاکێشەیەکی تەسکتردا دێڕە خوازراوەکان بنووسێ.

نەوشیروان نەک هەر ئەم ڕێسایانە ڕەچاو ناکا، بەڵکوو کە کەوانێ دەکاتەوە، لە بیری دەچێ، دایبخاتەوە. یان بێ ئەوەی کەوانێکی کردبێتەوە، ڕێ دەکەوێ بە درێژایی چەندین لاپەڕە، خوێنەر تووشی دێڕێ نابێ، کە بەرهەمی قەڵەمی ئەم نووسەرە بێ. هەر بۆیە بێجگە لە بیرەوەرییەکانی، سەرجەمی کتێبەکانی دیکەی، ئەگەر نەڵێم دزین، ئەوا لە باشترین حاڵەتدا، مۆنتاژکردنێکی ناهونەرییانەن. هەر لەبەر ئەم هۆکارەیش سەبارەت بە نێوەڕۆکی ئەو ‹کتێبانەی› تاقە سەرنجێکیش دەرنابڕم. شیاوی گوتنە تەنانەت لە نووسینەوەی بیرەوەرییەکانیشدا، بەرهەمی

کۆششی گەلێ کەسی تاڵان کردووە، شۆڕش حاجی، کە دەربارەی ئەنفال کاری باشی کردووە، یەکێکە لە قوربانییەکان. پشکۆ نەجمەدین تەنانەت سەبارەت بە بەشی دووەمی بیرەوەرییەکانیشی دەڵێ: ‹خوێنەر ناتوانێ جیاوازی لە نێوان تێکستی گوێزراوە و قسەکانی خودی نووسەردا بکا.›(٦١)

بۆ ‹کتێب›ی ‹سەردەمی قەڵەم و موراجەعات› ئەرکی کۆ کردنەوەیشی نەکێشاوە، ئاخر سەرجەمی کتێبەکە، بریتییە لە کەشکۆڵێکی مستەفا دەلۆیی، کە هاوینی ١٩٩٥ دەست نەوشیروان کەوتووە.(٦٢) ئەگەر بۆ ‹کتێبەکانی› دیکەی هەندێ سەرچاوەی خوێندبێتەوە، ئەوا بۆ ئەمەیان ئەو زەحمەتەیشی نەکێشاوە.

نووسەر چونکە مێژوو دەنووسێتەوە، زوو زوو پێویستی بە تۆمارکردنی ڕۆژ و مانگ و ساڵی ڕووداوەکان دەبێت، ئەمەیش گەورەترین سەرئێشەی بۆ دروست کردووە. ئەو چونکە تەنیا زانیاری کۆپی دەکا، تەنانەت ئەو ئەرکەیش ناکێشێ، ساڵە هەتاوییەکان بکاتە زایینی: ‹ڕۆژی ٢١ی مانگی ڕەشەمەی ساڵی ١٣١٦ هێزێکی ئاڵمانی چوە ناو خاکی نەمساوە.›(٦٣) شەڕی جیهانی دووەم لە ئەورووپا هەڵگیرساوە، کەچی ئەو دیرۆکی ڕووداوەکانی بە مانگی کوردی و ساڵی هەتاوی تۆمار کردووە! ئای بۆ حەزرەتی سەجادی جێی ئەم قۆشمەیە لە ڕشتەی مرواریدا بکاتەوە. لە هەمان کتێب و زۆر جار لە هەمان لاپەڕەدا مێژووی ڕووداوەکانی جارێ بە ساڵی هەتاوی و جارێ بە زایینی نووسیوە. ماڵی کەمال ڕەئووف محەمەد ئاوا بێ، لە ‹میرایەتی بابان›دا فریای کەوتووە و مێژووی ڕووداوەکانی بۆ کردووە بە زایینی.

‹ئەو کتێبانەی بێلایەنییان لە دەست داوە، بۆ ئەوە ناشێن بکرێنە سەرچاوەی لێکۆڵینەوەی زانستی.›(٦٤)

ئەمە بۆچوونی ساڵی ١٩٨٨ی نووسەرە، کەچی لە ١٩٩٧ دا دەنووسێ: ‹ڕووداوەکانم لە ڕوانگەی خۆمەوە گێڕاوەتەوە و ناتوانم بێ لایەن بم.›(٦٥) کە نووسەر مێژوو دەگێڕێتەوە و ناتوانێ بێلایەن بێ، ئێمە چۆن بتوانین متمانە بە قسەی بکەین؟

لە ‹کورد و عەجەم›دا،(8) لە ٣٧ لاپەڕەدا، یەک تێبینیم بۆ دۆزرایەوە، بەرهەمی بیری نووسەر بێ، ئەویش هەڵە بوو. د. نوائی دەڵێ: ‹کوردەکان ورمێیان داگیر کرد.› نەوشیروان لە نێوان دوو کەواندا نووسیویەتی: ‹ورمێ: رضائیەی ئێستایە.›(٦٦) ڕاستییەکەی ڕەزائییە، ئێستا ورمێیە. بە ڕووخانی ڕژێمی شا، ڕەزائییەیش بووەوە بە ورمێ.

مێژوویەکی گومانلێکراو

مەلا بەختیار وەک خۆی نووسیویەتی، بە پێی بڕیاری مەکتەبی سیاسی ینک، جەمالی عەلی باپیری بۆ چەککردنی شێرکۆی شێخ عەلی ناردووە،(٦٧) کەچی

نەوشـیـروان دەیەوێ بڕوا بـەوە بکەین ‹جـەمـاڵ کـە سـەردانی شـێرکـۆی کـردووە، نیـازی خـاوێن بووە،›(٦٨) ئەگـەرچی خـودی خـۆی بە مـەبەسـتی چەککردن، یان ڕاسـتـر کوشـتنی شێرکۆ، مەلا بەختیـاری بۆ جـافـایەتی ڕەوانە کـردووە. ئاخـر شێرکۆ کە بوێرترین فـەرماندەی هـەرێمی حسک بوو، کـەی ڕێی تێ دەچێ، سەری بڵندی بۆ جەمال نەوی بکات و بە ئاسانی لێ بگەڕێ، چەکی لە شان دابماڵن؟(9)
بیـرەوەرییـەکـانی نووسـەر چونکە لـە ژێر گوشـاری ئازاری ویژداندا بـە مـەبەسـتی خـاوێنکردنەوەی پەرێزی خـۆی و ینک نووسـروان و تەنانەت تـاقە ڕووداوێکیشـیـان بە دەسـتـپـاکـیـیـەوە تێدا نەگێڕدراوەتەوە، بۆیـە هـیچ بەهـایەکی مێـژوویـیـان نییـە.
پشکۆ نەجـمـەدین دەبێژێ: ‹نەوشـیـروان چۆنی پێ خـۆش بووە، ئاوا مـەسـەلەکـانی شێواندووە.› یان: ‹ڕاستییەکانی نەوشیروان بە کۆڵی کەری شـەل دەگەڕێن.› یان: ‹بۆ تەنیا جارێکیش مێژووی ‹ینک›ی بە چاک و خەراپەوە تۆمار نەکردووە.›(٦٩)
نووسـەر دەڵێ: ‹کـە بە ناوی خـواسـتـراوەوە، وتاری ‹هـەژاری مـوکریـانی شـایەری دەرباری بـارزانی›م، کـە لێکۆڵینەوەیـەک بوو لەسـەر چاپی یەکـەمی دیوانـی ‹بۆ کوردسـتـان›ی هـەژار، لە ‹ڕزگـاری›دا بڵاو کـردەوە، هـەژار وای زانیبوو، ئیـبـراهیم ئەحمەد نووسیوێتی، لەسەر ئەوە چەند شیعرێکی هەجووی بۆ داناوە.›(٧٠)
* هـەرچی سووکە ئاشنایەتییەکی لەگەڵ ئەدەبدا هـەبووبێ، زانیـوێتی ئەو نووسینە بەرهـەمی خـامـەی نەوشـیـروانە. هـەژار خـۆیشـی هـەر لە کـۆتایی ١٩٦٩ دا، لە پێشـەکـیی چاپی دووەمی دیوانەکـەیدا، بە نووسـینی ‹گـەجـەر و گـوجـەرەکـانی دەوروبەری ئیبراهیم ئەحمەدی لە قەڵەم داوە.›
* ١٩٦٦ کـە ‹بۆ کـوردسـتـان›ی هـەژار، بڵاو بووەوە، گـەلێ شـیـعـری دژی بلە تێدا بوو.
* ١٥ی ئـەپریـلی ١٩٦٩ یەکـــەم ژمـــارەی گـــۆڤـــاری ڕزگــاری بڵاو بۆتـەوە. ‹لێکۆڵینەوەکەی!› نەوشیروان سێ ساڵ دوای ‹بۆ کوردستان›ی هـەژار نووسراوە.
* کـەواتە نووسینەکە بە دوای شـیـعرەکـانی هـەژاردا هـاتووە، نەک بـە پێچـەوانەوە.
هـەژار سـەبارەت بـە نووسینەکەی نەوشـیـروان، دەڵێ: ‹کە نووکی قـەڵەمی منیـان وەک نەقیزە تێڕاچوو، جووتەیان لە ئاسمان دا.›(٧١)
* بە هـۆی نـاونیـشـانـی بـاسـەکـەوە، خـوێنـەر لە ڕاسـتگۆیی نووسـەر دەکـەوێتـە گومـانەوە، ئاخـر ئەگەر هـەژار شـیـعری دژی ئیبـراهـیم ئەحـمـەد نەنووسـیبـا، ئەم ناتۆرەی شـایەری دەرباری بـارزانی، لێ نەدەنا. ئەگـەرچی کـەس نیـیـە، مێـژووی نوێی کوردی نووسیبێتەوە و هێندەی نەوشیـروان شێواندبێتی، کەچی هێشتا ئەو دەڵێ: ‹هـەندێ کـــۆلکە خـــوێندەوار ڕابردوی گـــەلەکـــەیان و ناوی هـەندێ لـە چالاکەکانی بزووتنەوەکەی دەشێوێنن.›(٧٢) جا لە بزووتنەوەی گەلەکەماندا کەس لە بارزانی چالاکتـر بووە، کە ئەو بۆ زڕاندنی ناوی و شـێواندنی مێژووی خەباتی،

دژوارترین و بێـهـوودەترین هـەوڵی داوە؟ ناهـەقـمـە بڵـێم: ئای بۆ حـاڵی ئەوەی نەمرووود بە کافری بزانێ.(10)

تاوان و بیانوو

مـەسـعـوود بارزانـی دەڵێ: ‹جێبـەجێ نەبوونی ڕێککەوتننامـەی ئاداری ١٩٧٠ بە شێوەیەکی بنەڕەتی هەڵەی ڕژێم بوو، بەڵام کـەمێ هـەڵەی کوردیشی تێدا بوو.›(٧٣) ڕەسووڵ مـەمەند هاوینی ١٩٨٩ دەڵێ: (ئێمە ‹مەبەستی بەرەی کوردستانییە، کە خۆی یەکێک بوو لە سـەرانی،› هیچـمـان بۆ کورد نەکردووە، تووشی کیمـیاوی و ئەنفالیشـمان کردووە.)(٧٤) نەوشیروان بە هێندەی نووکەدەرزییەک ڕەخنە لە هیچ هەڵوێسـتـێکی ینک قـایل نییـە. بە لای ئەوەوە هەرچی گلەیی لـە ینک هەبێ، نە ڕۆشنبیرە و نە نیشتمانپەوەر.(٧٥) ئاخر لە کن ئەو ڕەخنە: جنێوە و ڕەخنەگریش: جنێوفرۆش!

من بەعس بە دڕندەترین ڕژێمی جیهان دەزانم، پێویستیشم بەوە نییە پاساو بۆ ڕەوتارەکانی بـهێنمەوە، بەڵام تا پدک بـەرەو حاجی هۆمەران پێش لەشکری ئێران نەکەوت، بەعس بارزانییـەکانی قوشتـەپەی ئەنفال نەکرد. تا نەوشیروان ئێرانی نەگـەیاندە بیـرە نـەوتەکـانی کـەرکـووک، بەعس گـەرمـیـانی ئەنفـال نەکـرد. تا هالیکۆپتـەری ئێران لە بەرگەڵوو نەنیشـتـەوە، هێرشی ڕژێم بەرەو دۆڵی جافـەتی دەسـتی پێ نەکـرد. تا ینک ئێـرانی نەگـەیاندە هـەڵەبجـە، بەعس کـیـمـیـابارانی شـارەکەی نـەکرد. تا ینک پاسـداری نەهێنـایە کۆیە، بەعس پەلامـاری هەولێـری نەدا. تەنانەت نەوشیروان خۆیشی پێی وایە وتووێژی ١٩٨٤ی ینک و ڕژێم بۆ ئەوە بوو، ‹تا عـێـراق هـاوکـاری نێـوان کـورد و ئێـران، نەکـاتە بـەهانە بۆ لە نـاوبردنی کورد.›(٧٦) جا کە سـاڵی ١٩٨٤ دەرکـتـان بەم ڕاسـتییە کردبوو، بۆچی دواتر ئەو بیانووەتان دایە دەست ڕژێم؟

بەعس هـەر وەختێ بیەوێ، دەتوانێ ئەرکی سـەرکوتکردنی خەڵکی کورد بە یەکێتی بسـپێرێ. ینک هـەرگیز نەیتوانیوە، دەسـەڵاتی بەعس بخـاتە ژێر مـەترسـییـەکی ڕاسـتەقینەوە، هـەر بۆیە تا لـەشکری ئێرانی بە کێش نەکردبێ، زەبری کوشندەی لێ نەداوە. یەکێتی ئـەگـەر دروشـمی ڕووخـاندنی بەعسـیشی هـەڵگرتبێ، تەنیا بۆ فـریودانـی خـەڵکی بووە. کـە پـارتیش چارەنووسـی خـۆی بە ئێـرانـەوە بەسـتـەوە، سـەددام بە مەبـەستی شکاندنی شکۆی مسـتـەفا بارزانی، سەری بۆ شـای ئێران نەوی کرد.

بەهاری ١٩٨٨ کە ئێران شارەزووری داگیر کرد، حسک و پارتی خەڵکی خـورماڵ و سیروانیان لە نێوان مانەوە و هـەڵاتندا سـەرپشک کرد، هـەر بۆیە فڕۆکەوانەکانی ڕژێم کە هـەستیان کرد ئەو دوو شارۆچکەیە چۆڵ کراون، نزیکەی هـەرچی بۆمبیان پێ بوو، بەسـەر هـەڵەبجەیاندا، کە یەکێتی ڕێگای دەرچوونی لە خەڵکەکەی گرتبوو،

باراند. ١٩٨٨/٣/١٤ شەوکەتی حاجی موشیر لە بڵندگۆی مزگەوتی گەورەوە بە خەڵکی هەڵەبجەی گوت: ‹نابێ شار چۆڵ بکەن. ترستان نەبێ، دەستی ڕژێمتان ناگاتێ.›(٧٧)

ئەوی دەیویست شار بەجێ بهێڵێ، پێشمەرگەی یەکێتی پێی دەگوت: ‹شەرم ناکەی لە سەردەمی دەسەڵاتی عەسکەر و جاشی ڕژێمدا، ئەم شارەت جێنەهێشتووە، ئێستا کە پێشمەرگە ئازادی کردووە، لێی هەڵدێی؟› یەکێتی وەک نەیدەتوانی ڕێ لە بای مەرگ بگرێ، خۆ دەیتوانی ڕێ لە هەڵاتنی خەڵکی نەگرێ. هەر بۆیە لە کارەساتەکەی هەڵەبجەدا، بەعس تاوانباری یەکەمە و یەکێتیش دووەم.

‹لەشکری ئێران، بە هاوکاری ئێوە بگاتە هەر شوێنێ، ئێمە ئەو جێیە کیمیاباران دەکەین.› دەڵێن لایەنە کوردییەکان ئەم ئاگادارییەیان لە ڕژێمەوە پێگەیشتبوو. تۆ بڵێی یەکێتی بەو پەڕی هۆشیارییەوە ڕێی لە هەڵاتنی خەڵکی هەڵەبجە گرتبێ، تا کەڵک لە کارەساتەکە وەربگرێ و کێشەی ڕەوای گەلەکەمان بە جیهان بناسێنێ!

‹ئازادکردنی› هەڵەبجە و بای مەرگ لای کەم دەستبەجێ یەک قازانجی بۆ یەکێتی تێدا بوو، کە تاڵانکردنی شارەکە بوو.

سەددام حسێن بە نامە، لە ڕێی موکەڕەم تاڵەبانییەوە، ١٩٨٨/٢/٢٢ داوای وتووێژی لە لایەنە کوردییەکان کرد بوو،(٧٨) بەڵام بە جۆرێ وابەستەی ئێران بوون، بە بەشداریکردن لە هێرشی سەر هەڵەبجەدا ‹فەجری دە› کە بە سەرکەتنێکی گەورە بۆ ئێران و بە کارەساتێکی مەزن بۆ کورد دوایی هات، وەڵامیان دایەوە. هەر کاتێ ڕژێم لە ڕێی هەر کوێخایەکەوە، داوای وتووێژی لە هەر لایەنێکی کوردی کردبێ، لەسەر پێ بووە، لە بەختی ڕەشی کورد ئەوە یەکەمین جار بوو، زوو بە دەم داوای ڕژێمەوە نەچن.

لە سەروەختی کۆڕەوەکەدا، کە سۆزی دنیا لەگەڵ گەلەکەماندا بوو، هەر کە سەددامی ناوبژیوان فیکەیەکی بۆ لێدان، ئەو هەلە مێژووییەیان لە کیسی کورد دا و تا قارەمانی کیمیاباران و ئەنفالیان ڕانەمووسی ئۆقرەیان نەگرت! کەچی ئەو تاقە جارەی کە پێویست بوو بە پیر داوای ڕژێمەوە بچن و کورد لە ئەنفال و بای مەرگ بپارێزن، نەچوون.

چەکدارانی ینک، پارتی، حسک و ئیسلامی کە لەو هێرشەدا پاشکۆی ئێران بوون، پێشەکی دەمامک و دەرزیی دژی گازی ژاراوییان وەرگرتبوو. محەمەدی حاجی مەحموود کە لەو هێرشەدا فەرماندەی هێزەکانی حسک بوو، دەڵێ:

‹١٩٨٨/٣/١٥ گوتم، کەس لە خوارەوە نەمێنێتەوە، با سەر بکەوین بۆ لای ئەحمەدئاوا، عێراق سبەینێ بە کیمیاوی لێمان دەدات. خەڵکی دەیویست لە شار دەربچێت، بەڵام ینک ڕێگەی لە چوونە دەرەوەی خەڵکەکە گرتبوو.›(٧٩)

پێشمەرگەی یەکێتی دەمامک و دەرزیی دژی گازی ژاراوی پێ بووە و ڕێگەی لە هەڵاتنی خەڵکی سڤیلی بێ هیچ کەرەسەیەکی داکۆکی لە خۆ کردن، گرتووە. ئایا ئەم هەڵوێستە جێی گومان نییە؟
کافافی دەڵێ:
چ قەرتاج، یان ڕۆما
هەر کامیان سەرکەون
ئێمە هەر بندەستین.(٨٠)
ئێران ١٩٨٨/٣/١٩ی ‹ڕەزائی› دەکاتە فەرمانداری هەڵەبجە و ڕێ نادا هیچ لایەنێکی کوردی بارەگا لە هەڵەبجەدا بکاتەوە. تەنانەت بێ پسووڵەی فەرمانداری، ڕێ بە هیچ بەرپرسێکی لایەنە هاوهێرشەکانیشی نادا، سەردانی هەڵەبجە بکەن. مەلا عەلی ناچار دەبێ بڵێ: ‹جاران بە عەرەبی داوای ناسنامەیان لێ دەکردین، ئێستا بە فارسی.›(٨١)
ڕەوتارەکانی ڕژێم کاردانەوەی کارەکانی ینک نەبوون. پێش ئەوەی یەکێتیش لە دایک ببێ، ڕژێم هەر فاشست بوو. بەعس ئەو سەردەمەی ‹جەلالی›یش فورسان Mercenary بوون لە کنی، هەر فاشست بوو. ئەگەر یەکێتی ئەم ڕاستییەی لەبەر چاو گرتبا، هێندە زوو زوو بیانووی لەناوبردنی کوردی نەدەدایە دەستی و گەلەکەمانی لە گەلێ کارەسات دەپاراست.

ویژدانی حەساوە

یەکێتی حیزبێکی سادۆماسۆشییە، وەک چۆن چێژ وخۆشی لە دیلکوشتن و قەلاچۆکردنی پێشمەرگەی لایەنەکانی دیکە دەبینێ، هەروایش خۆی بە بڵندیی ژمارەی شەهیدەکانییەوە با دەدا. نەوشیروان دەڵێ: ‹لە ئەنفالی یەکدا، ئەو هێزانەی بەرگرییان لە ناوچەکە دەکرد، زیاتر لە ٦٠٠ پێشمەرگەی لێ کوژرا و بریندار بوو.›(٨٢) جا کە تەرازووی هێز هێندە بە لای دوژمندا سەنگین بوو، هەر لە سەرەتاوە پاشەکشەتان کردبا، چاکتر نەبوو؟
ئەگەرچی هیچ لایەنێ هێندەی ینک زیانی بە خەڵکی کورد نەگەیاندووە، کەچی نووسەر بێباکانە دەبێژێ: ‹یەکێتی هەمیشە قازانجی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی لەبەرچاو گرتووە.›(٨٣) ‹منداڵەکان بۆ گاڵتە بەردیان دەگرتە بۆقەکان. بۆقەکان بە ڕاستی دەمردن.› ینک زۆر جار کوردی بە بۆق زانیوە. نووسەر دوای ڕووبارێ خوێن، دوای تێپەڕبوونی بیست ساڵ بەسەر هەڵگیرساندنەوەی شۆڕشدا، دەنووسێ: ‹ئێستایش دڵنیا نیم لەوەی دەستپێکردنەوەی شۆڕش، کارێکی گەوجانە بوو، یان عاقڵانە؟›(٨٤)
سەیرە هێشتا هیچ جەنەڕاڵێکی کورد لەسەر شێوازی ‹هاراکیری› خۆی نەکوشتووە! ئەندازیارێکی ژاپۆنی کە هەست دەکا لە ئەنجامی هەڵەی ئەوەوە،

فرۆکەیەک کەوتۆتە خوارەوە و سەرنشینەکانی گیانیان لە دەست داوە، دەستبەجێ خۆی دەکوژێ و ئەم نامە کورتە لە دوای خۆیەوە جێدەهێڵێ: ‹داوای لێ بوردنتان لێ دەکەم و ژیانمتان پێشکەش دەکەم.›(11)

سلاڤکۆ دۆکمانۆڤیچ سەرب بوو، پارێزگاری شاری ڤۆکۆڤاری کرواتیا بوو، بە تاوانی ڕەشەکوژی لای UN زیندانی بوو. پێش ئەوەی دادگایی بکرێ، ١٩٩٨/٦/٢٩ خۆی کوشت. نووسەریش کە دەستی لە کوشتنی دەیان کەسی سەر بە لایەنە نەیارەکانی یەکێتیدا هەیە و قارەمانی بێ وێنەی بواری دیل کوشتنیشە، ئەگەر پەنا بۆ هەمان چارەسەر ببا، بەوە:

* بە یەکجاری لە ئازاری ویژدان ڕزگاری دەبێ.
* خزمەتێکی بەرچاوی ئازادی و دیموکراتی لە کوردستاندا دەکا.
* بە کردەوە نەفرەت لە شەڕی براکوژی دەکا.
* جوانترین دەرسی دەسەڵاتدارانی ئێستای کوردستان و نەوەکانی داهاتوو دادەدات، فێریان دەکا، سڵ لە براکوژی و دیلکوشتن بکەنەوە و خوێن و خەباتی کورد بە فیرۆ نەدەن.

بارزانی

بارزانی لە ڕوانگەی نەوشیروانەوە، نەخوێندەوارێکی جنێوفرۆش بووە. ئەم بۆچوونە پێش ئەوەی سووکایەتی کردن بێ بەو پیاوە، سووک سەرنجدانی جەلالییە، ئاخر مەلا مستەفا چەندین گۆڵی مێژوویی لە جەلالییەکان کرد، وەک:

* بۆ ئێرانی هەڵبڕین.
* بۆ باوەشی ڕژێمی عێراقی ڕاو نان.
* هەڵیوەشاندنەوە.
* دوو جار لێیان خۆشبوو.
* بە کێشی کردنەوە بۆ ناو پارتی.

بارزانی بەوەی کە چەندین پردی لە نێوان بزووتنەوەی کورد و وڵاتانی زلهێز و دوور و دراوسێدا ڕۆنابوو، کە هاوزەمان پێوەندیی خۆی لەتەک سۆڤییەت و ئەمریکا، عەرەب و جوولەکەدا پاراستبوو، ئەوانە گەواهی لەسەر زیرەکی ئەو لە بواری دیپلۆماتیدا دەدەن. نووسەر ئەو لێهاتوویەی مەلا مستەفا بە لاوازی نێوزەد دەکات،(٨٥) کەچی کە جەلال تاڵەبانی سەددامامان لێ دەکا بە ناوبژیوان، بە لای نووسەرەوە ئەوە: ‹جۆرێکە لە دیپلۆماسییەتی زیرەکانە.›(٨٦)

بە پێی قسەی بێ بەڵگەی نووسەر، بارزانی بە حکوومەتی گوتووە: (داخوازی من تەنیا ئەوەیە ئاشتی هەبێ و بچمەوە بارزان خەریکی شوانی بم.)(٨٧) گریمان مەلا مستەفا تەنیا شوێن بەرژەوندیی خۆی کەوتووە، کێ بڕوا بەوە دەکا، ئەوێ لە ١٩٤٦ دا جەنەڕاڵ بووبێ، دوای فێربوونی زمانێکی تازە، خوێندن، ئەزموونی

دوازده ساڵی سۆڤییەت و شۆڕشێکی نوێ، له ١٩٦٤ دا به شوانی قایل ببێ! چونکه پەتی ناڕاستی قرچۆکه، دوای سی لاپەڕه له هەمان کتێبدا دەنووسێ:
‹مەلا مستەفا لەگەڵ هیچ حکوومەتێکدا ڕێک نەئەکەوت.›(٨٨)
نووسەر دەڵێ: ‹من دژی شەڕ لەگەڵ بارزانی و دژی هاوکاری لەگەڵ بەعس بوم.›(٨٩) به مەرجێ باس له سەردەمێک دەکا، که خاوەنی ئیمتیازی ڕزگاری ‹ئۆرگانی جەلالی› و بەرپرسی لیژنەی ناوچەی سلێمانی بووه! ئەم قسانەی نووسەر تەواو لەوه دەچێ، کەسێ بڵێ: نه بڕوام به تاق و تەنیایی خودا هەیه، نه به پێغەمبەریی محەمەد، وەلێ موسڵمانیشم. به ڕاست جەلالیبوون، بێجگه له شەڕ لەگەڵ بارزانی و هاوکاری لەگەڵ بەعس، چی دیکه بوو؟ که ئەو دوو مەرجەی تێدا نەبوو، ئەدی چی ئەوی گەیاندبووه نێو ڕیزەکانیان؟ تۆ بڵێی هێڵی لاری مەلایی بووبێ له نێو جەلالیدا؟ قوڵپی غەزەب و قینی نەوشیروان Doubleagent تەنیا بەوه دانەدەمرکایەوه، که هەر ڕاستەوخۆ به کوردی دژی بارزانی له ڕزگاریدا بنووسێ، بەڵکوو ئەوی به عەرەبیش له ‹النور›دا دژی ئەو دەنووسرا، دەیکرده کوردییەکی لاواز و ‹که من لێرەدا بۆم جوان کردووه،› له ڕزگاریدا بڵاوی دەکردەوه. ئەوه ئەو بوو به بارزانیی دەگوت: ‹چەته، نۆکەر، کۆنەپەرست و بەکرێگیراوه و دەیەوێ به هاوکاریی ئیمپریالیزم، حکوومەتی پێشکەوتنخوازی بەعس بڕووخێنێ.›(٩٠) کەسێ بارزانی به چەته و بەعس به پێشکەوتنخواز بزانێ، ئیدی چۆن دوژمنی بارزانی و دۆستی بەعس نەبووه!
وەک چۆن نوقمبوو هانا بۆ پووش دەبات، نووسەریش له ‹ڕزگاری›یەکەیدا، بۆ دژایەتیکردنی بارزانی تەنانەت هانای بۆ ئەو قسانەی ‹عەزیز ئەلحاج›یش دەبرد که بەستەزمانه له ژێر گوشاری بەعسدا و له ترسی گیانی خۆی له تەلەڤیزیۆنی عێراقەوه له دژی شۆڕشی ئەیلوول کردبوونی.(٩١)
‹نجفقلی پسیان› نیو سەده لەمەوبەر کتێبێکی به ناونیشانی: ‹از مهاباد خونین تا کرانەهای ارس›ەوه بڵاو کردۆتەوه، که به کوردی دەبێته: له مەهابادی خوێنینەوه تا کەنارەکانی ئاراس. نەوشیروان که له بواری سووک سەرنجدانی بارزانیدا، فازیل براک ‹نەک بەرِاک ، وەک ئەو بۆی چووه.›(٩٢) به نۆکەر ڕاناگرێ، نەدەبوو ناوی بەشی یەکەمی بیرەوەرییەکانی: ‹له کەناری دانوبەوه بۆ خڕی ناوزەنگ،› له ناوی کتێبێکەوه بخوازێ، که باسی خەباتی بارزانی دەکا.

قوشقی

نەوشیروان دەڵێ:

‹جەمال ئەوەنده وت بوی: به دیموکراتی دابەشی ئەکەین، ناویان نا جەمال دیموکرات.›(٩٣)

‹مام ساڵح چونکه به کۆپتەری ئەوت ڕۆحه، ناومان نابو، ڕۆحه.›(٩٤)

‹مام ئەحمەد چونکە وانێکی زۆر بەکار ئەهێنا، ناویان نا، مام وانێک.›(٩٥)
‹ئەمیری قازی ئەوەندەی وتبو، ئامادە نین لە ژێر یەک ‹سەقف›دا لەگەڵ لایەنگرانی بارزانیدا دابنیشین، ناویان نابو: ئاغای سەقفی.›(٩٦)
ئەو کە ئەم ڕاستییانە دەزانێ، نەدەبوو وا زوو زوو ‹قوشقی› بخاتە ڕستەوە:
‹مامۆستا جەعفەر قوشقی بوبو، دابویە شاخ.›(٩٧)
‹فەرهاد شاکەلی قوشقی بو.›(٩٨)
‹حەمەسەعید حەسەن خۆی قوشقی کرد.›(٩٩)
دەبوو ترسی ئەوەی هەبێ، کە دەشێ ئەویش ناو بنێن: ئاغای قوشقی. وەلێ ئەوی هیچی نەمابێ، بترسێ لە کیسی بچێ، بە نزمترین شێواز هەوڵی زڕاندنی ناوی ئەم و ئەو دەدات.
کوردستانێکی ئازاد
محەمەدی حاجی مەحموود دەڵێ: ‹سەرانی کورد هاوینی ١٩٩٠ لەگەڵ عێراق ڕێک دەکەوتن، بە مەرجێ تۆزێک لە تەسلیم بوونەوە باشتر بووایە.›(١٠٠) کە سەرانی کورد لە پرسەی خومەینیدا، سەردانی دەسەڵاتدارانی ئێران دەکەن:
‹* لەسەر ئەوەی کێ لە پێشەوە بچێتە ژوورەوە دەبێ بە فڕکان فڕکان.
* مام جەلال ڕیشی هێشتبووەوە، تا موسەوی لەوە دڵنیا بێ، کە ئەمیش پرسەی بۆ خومەینی داناوە.
* مەلا عوسمان هێندە قایم خۆی دەدا بە مێزە شووشەکەی بەردەمی موحتەشەمیدا، لە تاو ژانی ڕەقەڵەی قاچی لوول دەبێ.
* کاک مەسعوود بە وەزیری ناوخۆی ئێران دەڵێ: ئێمە خۆمان بە سەربازی پاراستنی مەرزی کۆماری ئیسلامی ئێران دەزانین.
* نەوشیروان مستەفا و ڕەسوول مەمەند کە ١٩٩١ بۆ سەندنی مافی کورد لە بەغدا دەبن، لەسەر ئەوەی کامیان لە پێشەوە بڕوات، دەست دەدەنە یەخەی یەکدی.
* ڕەسووڵ مەمەند کە بە دڵشکاوییەوە بۆ کوردستان دەگەڕێتەوە، جانتا دیپلۆماتییەکەی لە بەغدا بە بەڵگەنامە و مۆری حیزبەوە، لێ بەجێدەمێنێ، دواتر ئاسایش بۆی دەهێنێتەوە.›(١٠١)
١٩٧٩ وەفدێکی حسک بە دزییەوە، بە مەبەستی وتووێژ ڕوو دەکاتە بەغدا. کە هەواڵی ئەم سەردانە بڵاو دەبێتەوە و لایەنەکانی دیکە ڕەخنەی توند لەم هەڵوێستەی حسک دەگرن، دوکتۆر مەحموود عوسمان پێیان دەڵێ: ببوورن کوتوپڕ ئاگادار کراین کە لە بەغداوە داوامان دەکەن، پێ ڕانەگەیشتین هیچ لایەنێ ئاگادار بکەین.(١٠٢)
سەرانی لایەنە کوردییەکان، هەر کامێکیان دەگری، زێتر لە کلاون دەچێ وەک لە

سەرکردە، هەر بۆیە درەختی ئازادی، وێڕای ئەو هەموو خوێنە، تا هەنووکە بێبەر بووە.(12)

2000. 11. 25

سەرچاوەکان:

(١) نەوشیروان مستەفا ئەمین، پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، ل ٣٠٩ بەرلین ١٩٩٧
(٢) حەمەسەعید حەسەن، یەکێتی نووسەرانی کورد چی بەسەر هات؟ ل ٣٤ تا ٤٣ چ ٢ ئاپێک ١٩٩٤ ستۆکهۆڵم.
(٣) ئەکبەر ئەحمەد، باری سەرنج، کوردستانی نوێ، کۆتایی ئایاری ١٩٩٧
(٤) چاوپێکەوتن لەگەڵ عەباس شواندا، عەبدولڕەحمان کاکل، گوڵان ژ: ٨٠ هەولێر ١٩٩٦/٧/٢١
(٥) بابەتی ‹زەردە زەردە وا ڕاوە›ی ئەلفوبێیەکەی باڵدار.
(٦) نەوشیروان مستەفا ئەمین، میرایەتی بابان لە نێوان بەرداشی ڕۆم و عەجەمدا، ل ٢٠٩ چا. خاک ١٩٩٨ سلێمانی
(٧) نەوشیروان مستەفا ئەمین، لە کەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ ل ١٢٨ بەرلین ١٩٩٧
(٨) پەنجەکان.. ل ٣٠٩
(٩) پەنجەکان.. ل٣١٠
(١٠) پەنجەکان.. ل ٣١٠
(١١) ئەحمەد بانیخێلانی، بیرەوەرییەکانم ل ٥٥٦ و ٥٥٧ ستۆکهۆڵم ١٩٩٧
(١٢) پەنجەکان.. ل٣٠٩
(١٣) سەعد عەبدوڵلا، نەوشیروان مستەفا لە شیری هەتا پیری، ل ٦٤ هەولێر ١٩٨٨ چاپخانەی ڕۆشنبیری
(١٤) سەرچاوەی پێشوو ل ٥٨ یان ‹ئیدی ناتوانین بێ دەنگ بین› ئاڵای شۆڕش ١٩٨٦ سوێد، برایەتی ١٩٩٦/٩/٣
(١٥) پشکۆ نەجمەدین، لە سێبەری دیوی ناوەوەی ڕووداوەکاندا، ل ٥٦ سوێد ١٩٩٧
(١٦) پەنجەکان.. ل ١٦٥
(١٧) پەنجەکان.. ل ٨٤
(١٨) ئەحمەد بانیخێلانی، دەربارەی دوو کتێبەکەی نەوشیروان مستەفا، پەیام ژ: ٦ لەندەن ١٩٩٨
(١٩) نەوشیروان مستەفا، تازە ئەچێ بۆ بەسرا، کوردستانی نوێ ژ: ٤٧ ڕۆژی ١٩٩٨/٢/٢٠ لەندەن
(٢٠) سەرچاوەی پێشوو.
(٢١) سەید کاکە، بیرەوەریی پێشمەرگەیەک، ل ٣٢ هەولێر.
(٢٢) کەمال میراودەلی، چاوپێکەوتنێک لەگەڵ نەوشیروان مستەفادا، هەتاو ژ: ١٧ و ١٨ هاوینی ١٩٩٥ لەندەن.
(٢٣) هەڵسەنگاندنێکی هەڵوێستی کۆمیتەی ناوەندیی حشع لە بزووتنەوەکەی مەلا بارزانی لەبەر

تیشکی بیروباوەڕی مارکسیزم لینینزمدا، ل ٤٤ ڕزگاری، ل ٤٤ سلێمانی ١٩٦٩

(٢٤) برایەتی، ژ: ٣٢٠٥ ڕۆژی ١١/١٠/٢٠٠٠ هەولێر.

(٢٥) نەوشیروان مستەفا ئەمین، خولانەوە لە ناو بازنەدا، ل ٦٤ مەڵبەندی ئاوەدانی کوردستان ١٩٩٩ بەرلین.

(٢٦) سەرچاوەی پێشوو، ل ٩٨

(٢٧) لە کەناری دانوبەوە.. ل ٢٢٨

(٢٨) جەزا چنگیانی، هاژە ئافرەتێکی لەشفرۆش، هەتاو، ژ: ٣ ل ٣ و ٥ ئایاری ١٩٩٦ لەندەن.

(٢٩) میرایەتی بابان ... ل ١١

(٣٠) تازە ئەچێ بۆ بەسرا، کوردستانی نوێ ژ: ٤٧ لەندەن.

(٣١) نەوشیروان مستەفا ئەمین، لە بارەی بڵاوکراوە کوردییەکانی ئەورووپاوە، پەیام ژ: ٨ یولیی ١٩٩٨ لەندەن.

(٣٢) فازیل جاف، شانۆگەریی گێژەن، لەدایکبوون، ژ: ٤ مای ١٩٨٨ ئوپسالا.

(٣٣) سەرچاوەی پێشوو.

(٣٤) کوردستانی نوێی ڕۆژی ١٤/٦/٢٠٠٠ سلێمانی.

(٣٥) مەلا بەختیار، یاخی بوون لە مێژوو. ل ٢٢٦ چاپخانەی داناز ١٩٩٨ سلێمانی.

(٣٦) مەلا بەختیار، پارتی، ئاستێکی نزم، ئاستەنگێکی دژوار، ل ٤ کوردستانی نوێ ژ ٤٧ ٢٨ی نۆڤەمبەری ١٩٩٧ لەندەن.

(٣٧) کاوە جەلال، داڕزانی کولتووری، هەتاو، ژ: ١٥ و ١٦ ئابی ١٩٩٧ لەندەن.

(٣٨) باوکی ڕاستی، چەند سەرنجێ لەسەر وتارەکەی نەوشیروان مستەفا، پەیام، ژ: ١٠ سێپتەمبەری ١٩٩٨

(٣٩) محەمەدی حاجی مەحموود، ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک، ‹پێشەکیەکەی،› بەرگی سێیەم، ‹هێشتا چاپ نەکراوە.›

(٤٠) قادر ڕەشید، پشتئاشان لە نێوان ئازار و بێدەنگیدا، ل: ٧٢ و ٧٣ ستۆکهۆڵم ١٩٩٨ چاپخانەی مەدیا.

(٤١) محەمەدی حاجی مەحموود، ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک، بەرگی یەکەم ل: ٤٠٢ سلێمانی ١٩٩٩ چاپخانەی بێسارانی.

(٤٢) سەرچاوەی پێشوو، ل ٦٥

(٤٣) ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک، بەرگی یەکەم، ل ٦٦

(٤٤) سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٢

(٤٥) میرایەتی بابان .. ل ٩

(٤٦) پەنجەکان ... ل ٣١٠

(٤٧) میرایەتی ... ل ٢١٠

(48) Daily Telegraph 22 june 1998 London

(٤٩) یەکێتی نووسەرانی کورد چی بەسەر هات؟ ل ٧٠
(٥٠) مەد تیقی، پرۆگرامی کاروان، دیدار لەگەڵ نەوشیروان مستەفا، ئامادەکردنی سیروان ڕەحیم ١٩٩٧/٣/٤
(٥١) مژدە تاهیر، بۆ/ لە کەناری دانوبەوە... کوردنامە ژ: ٢٥/٧/ ١٩٩٧لەندەن.
(٥٢) لە کەناری دانوبەوە... ل ٢٢١
(٥٣) س. چ. هێرش، ڕانانی کتێب، ل ٦٦ گزینگ هاوینی ١٩٩٧ سوێد.
(٥٤) ج. ئاکۆیان، بەینی خۆمان بێت، بارزان، سێپتێمبەری ١٩٩٧ ئەمریکا.
(٥٥) عەتا قەرەداغی، لە کەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ، کوردستانی نوێ، ٢٠٠٠/٢/٦ و ٢٠٠٠/٢/١٢ سلێمانی
(٥٦) مەد تیقی، پرۆگرامی کاروان، سیروان ڕەحیم ١٩٩٧/٣/٤
(٥٧) کاوە جەلال، سەرنج دەربارەی یادەوەرییە سیاسییەکانی نەوشیروان مستەفا، هەتاو ژ ١٨ و ١٩ دیسەمبەری ١٩٩٧ لەندەن.
(٥٨) ئەمجەد شاکەلی، سەرەتایەک بۆ خوێندنەوەی نوێی مێژووی چەپی کوردی، پەیام ژ: ١٩ و ٢٠ لەندەن ١٩٩٩
(٥٩) فازیل کەریم ئەحمەد، کتێبی میرایەتی بابان، بە وردی نەنووسراوە، پەیام ژ: ١٠ سێپتەمبەری ١٩٩٨ لەندەن.
(٦٠) حوسێن محەمەد عەزیز، نامەیەکی درێژ بۆ نەوشیروان مستەفا، ل ٣٥ چاپخانەی بابان ١٩٩٥ سوێد
(٦١) لە سێبەری دیوی ناوەوەی ڕووداوەکاندا، پشکۆ ن. ل٣٦
(٦٢) نەوشیروان مستەفا ئەمین، سەردەمی قەڵەم و موراجەعات، ل ٨ مەڵبەندی ئاوەدانی کوردستان ٢٠٠٠بەرلین.
(٦٣) نەوشیروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان ل ٢٥ چ ٢ هەولێر ١٩٩٣ چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری.
(٦٤) میرایەتی بابان، ل ٢٩
(٦٥) لە کەناری دانوبەوە ... ل ٥
(٦٦) نەوشیروان مستەفا ئەمین، کورد و عەجەم، ١٩٩٢
(٦٧) مەلا بەختیار، یاخی بوون لە مێژوو، ل ٢٨٦ و ٢٨٧
(٦٨) پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، ل٢١٠
(٦٩) لە سێبەری دیوی ناوەوەی ڕووداوەکاندا، پشکۆ ن. ل ٣١، ل ٥٣، ل ٣٦
(٧٠) پەنجەکان.. ل ٩٨
(٧١) هەژار، بۆ کوردستان ل ١١ چ ٣ تاران ١٩٨٦
(٧٢) نەوشیروان مستەفا ئەمین، سەردەمی قەڵەم و موراجەعات، ل ٦ مەڵبەندی ئاوەدانی کوردستان ٢٠٠٠ بەرلین.

(٧٣) الحیاه ٢٠٠٠/١٠/٢٨ لندن.

(٧٤) محەمەدی حاجی مەحموود، ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک، بەرگی سێیەم.

(٧٥) خولانەوە لە ناو بازنەدا، ل ١٤٨

(٧٦) خولانەوە .. ل ٦٧

(٧٧) ڕاپۆرتی پارتی کۆمۆنیستی عێراق بۆ ناوخۆی ڕێکخراوەکەی ١٩٩٨/٤/٣

(٧٨) محەمەدی حاجی مەحموود، ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک، بەرگی سێیەم.

(٧٩) سەرچاوەی پێشوو.

(٨٠) ج. باورسوک، کافافی الجدید، ت: رفعت سلام، الثقافه العالمیه، عدد ٧٩ الکویت ١٩٩٦

(٨١) ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک، بەرگی ٣

(٨٢) خولانەوە ل ١٥٠

(٨٣) خولانەوە... ل ٦٤

(٨٤) لە کەناری دانوبەوە... ل ٦١

(٨٥) پەنجەکان.. ل ١١٠

(٨٦) خولانەوە .. ل٧٧

(٨٧) پەنجەکان.. ل٧٤

(٨٨) پەنجەکان ل ١٠٣

(٨٩) پەنجەکان ل ٩٨

(٩٠) ... بزووتنەوە بەکرێگیراوەکەی بارزانی... ڕزگاری هاوینی ١٩٦٩ ل٤٤ و ٤٥

(٩١) سەرچاوەی پێشوو.

(٩٢) خولانەوە ل ٢٢

(٩٣) پەنجەکان ل ٢١٨

(٩٤) پەنجەکان ل ٢٩١

(٩٥) پەنجەکان ل ٣٢٨

(٩٦) لە کەناری دانوبەوە ل٥٤

(٩٧) لە کەناری دانوبەوە ل ٣٢٤

(٩٨) لە کەناری ل ١٢٨

(٩٩) پەنجەکان ل ل٣١٠

(١٠٠) بەرگی سێیەمی ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەک،

(١٠١) هەمان سەرچاوە.

(١٠٢) فاتح رسول، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی خەباتی گەلی کوردمان، بەرگی ١ ل ٢٢٨ چاپخانەی هەڵەبجە ١٩٩١ سوێد.

پەراوێزەکان:

(1) ڕکەبەر، موونافیس

(2) ڕێنووسم بۆ نووسەر چاک کردووە.
(3) شەوانە هاونشینی جامی بادەم
بە بادە با پەژارە و غەم بەبادەم
کە دەستی ڕۆژگار بایدا سەری من
سەری شووشەی شەراب وا چاکە بادەم. هێمن، تاریک و ڕوون ل ١٣٠ چاپەمەنی سەیدیان، مەهاباد.
(4) گەڕەکێکە لە شاری سلێمانی.
(5) حی الطرب، دەربڕینێکی عێراقییە، بۆ ئەو ئاوەدانییانەی تایبەتن بە کڕین و فرۆشتنی سێکس.
(6) الدم لا الدولار ایها السادە، ناونیشانی سەروتارێکی ڕۆژنامەی الثورە بوو.
(7) هەر ئەم ج. ئاکۆیانە، بە ناوی خواستراوی ‹هەژار تاڵەبانی›یەوە، ئەندامی زاووزێی خۆیشی خستبووە ڕستەوە و زۆر جنێوی پیسی بە ئیبراهیم ئەحمەد، گەلاوێژ خان، مام جەلال و هێرۆ خان دابوو. بەوەدا لە بواری جنێو بەخشینەوەدا هێندە دەستڕەنگینە، پێ دەچێ پەروەردەی پەیمانگای بالای ینک بێ.
(8) نووسەر ئەم کتێبەی بە ناوی ‹صالح محمد امین›ەوە بلاو کردۆتەوە.
(9) لە سەر کێلی گۆڕەکەی شێرکۆ کە لە بەرگەڵوو نێژراوە، نووسراوە:
ئەوی تۆی کوشت، کوژرایەوە
شادی بۆ دڵ گەڕایەوە.
(10) ‹ویل لمن کفرە نمرود!›
(11) نامەکە بە عەرەبی: اقدم اعتذاری مع حیاتی.
(12) داری ئازادی بە خۆێن ئاو نەدرێ قەت بەر ناگرێ
سەربەخۆیی بێ فیداکاری ئەبەد سەرناگرێ. بێکەس

بەرهەمەکانم بەم ناونیشانە داوا دەکرێن:

Hamasaeid Hassan

Vasa v. 20 B

641 32 Katrineholm

SWEDEN

Published on internet by: Dengi Kurd 2001

www.dengekurd.com